Danny

2022

Společnost
Josefa Škvoreckého

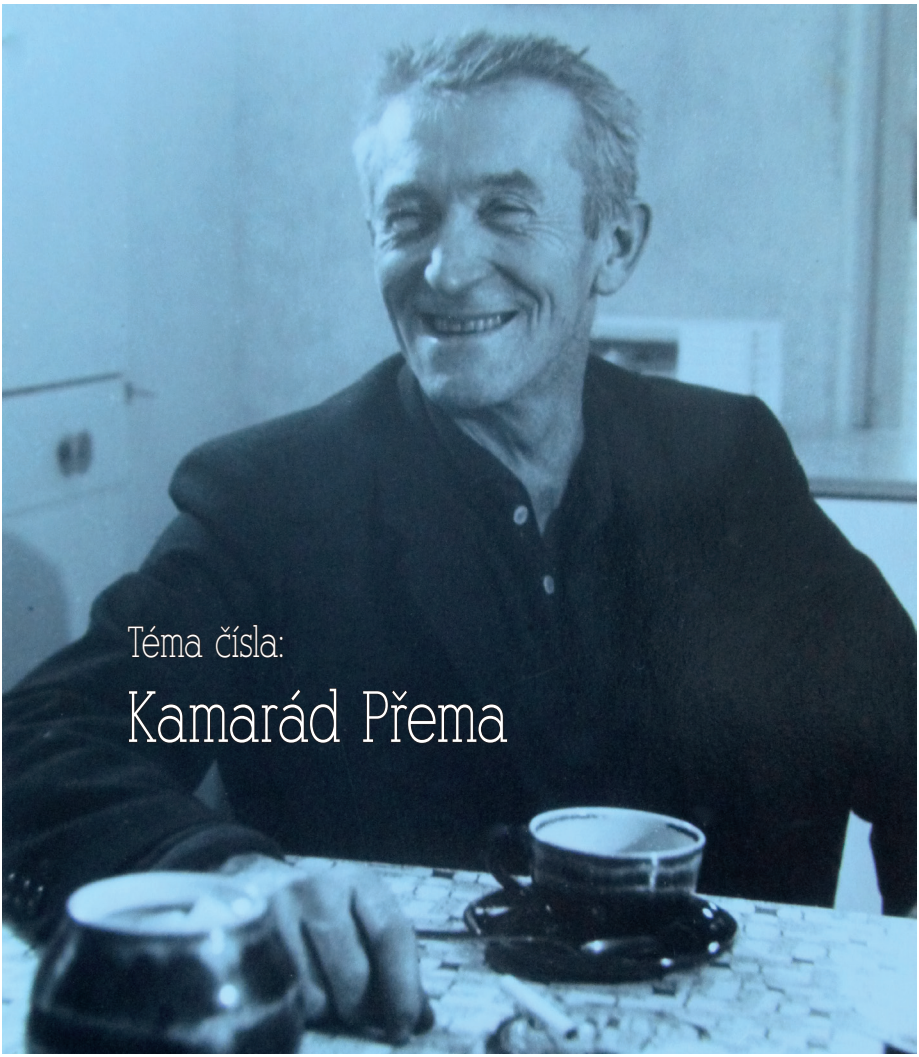

Téma čísla:

Kamarád Přema

Vážení čtenáři,

je za námi další rok, který podobně jako ten minulý nepřinesl mnoho dobrého. S epidemií covidu se zřejmě lékařská věda dokázala vyrovnat, na epidemii ruského imperialismu, která po několika náznacích z minulých desetiletí propukla v roce 2022 naplno, svět zatím léky nenašel.

Přesto každý z nás během končícího roku nepochybně zažil řadu radostných momentů, z nichž některé mohly být spojeny s osobností Josefa Škvoreckého. Za návštěvu stojí hradecká inscenace Zbabělců, naše Společnost se coby tichá společnice podílela na vydání „studentského svazku" korespondenční řady Škvoreckého Spisů a těsně před koncem roku vyšla knížka inspirovaná konferencí k 50. výročí vzniku Sixty--Eight Publishers a Indexu. Zásluhou překladatelky Heleny Axlerové vyšla francouzsky Honzlová Zdeny Salivarové, podle Příběhu inženýra lidských duší vzniká nová inscenace v Divadle Na Vinohradech. O leccem z toho se dočtete v novém Dannym.

Jeho hlavní téma je ale jiné. Před 45 lety zemřel v Austrálii Přemysl Nejezchleba, jeden z nejbližších klukovských přátel Josefa Škvoreckého. Všichni ho známe ze Zbabělců i odjinud, ale jen jako literární postavu Přemka Skočdopole. Jaké ale byly jeho skutečné osudy? Doopravdy se za Dubčeka vrátil do Československa a po Husákovu nástupu utíkal podruhé? A zemřel v důsledku katastrofy, která postihla Darwin, jak se píše v Inženýrovi? V pátrání po zákrutech Přemova života nám pomohlo několik archivních nálezů, ale především jeho švagr a synovec, kteří spolu s jeho sestrou Jitkou žijí v Náchodě. Ačkoli se nám řadu otázek nepodařilo zodpovědět, věříme, že přinejmenším rozhovor s příbuznými a ukázky z rodinné korespondence nám Přemovu pozoruhodnou osobnost dostatečně přiblíží.

Danny 2022

V prosinci 2022 vydala Společnost Josefa Škvoreckého. Připravil Michal Přibáň. Adresa: Úvoz 108, 602 00 Brno. E-mail: kristof@skvorecky.cz. Web: https://www.skvorecky.cz. Spolupráce na realizaci: Libor Rambousek, Marek Souček a Jan Anděl. Technická spolupráce: Kontura design. ISSN: 0862-772X.

KAMARÁD PŘEMA

Michal Přibáň

Mnohé z postav a postaviček, které zalidňují „kostelecké“ romány a povídky Josefa Škvoreckého, měly své předobrazy v reálných postavách a postavičkách prvorepublikového a protektorátního Náchoda. To už dnes ví každý, kdo někdy přečetl *Zbabělce* nebo *Příběh inženýra lidských duší*. Pokud bychom se o autorových spolužácích, kamarádech i nedobytných přítelkyních chtěli poučit podrobněji, máme mnoho možností. V knize *Swing na malém městě* před námi defilují členové Orchestru Miloslava Zachovala, jímž Škvorecký říkal Benno, Harýk, Lexa nebo Fonda. Tomáš Mazal vydal útlou knížku věnovanou Ireně, Marii a dodnes tajemné Nadě Jirouškové.

Jedna z hlavních postav Škvoreckého románů však naší pozornosti dodnes unikala. Na mysli mám Dannyho i Josefova „kamaráda Přemu“, toho, s nímž Danny v květnu 1945 vytáhl nad Kostelec kulomet a který ve správnou chvíli zlikvidoval ujíždějící německý tank. Mezi „zbabělci“ byl snad jediným skutečným hrdinou z vlastní vůle a ne jen proto, že ho do této role dotlačily okolnosti. Jaký však byl ve skutečnosti? A nakolik jeho skutečné životní cesty odpovídají osudům jeho literárního dvojníka?

Kamarádi na dvorku

Na rozdíl například od Járinky-Ireny byl Přemysl Přemyslem i v reálném světě; autor *Zbabělců* mu pouze změnil příjmení. Románový Přema Skočdopole se ve skutečnosti jmenoval Přemysl Nejezchleba. Narodil se stejně jako Josef Škvorecký v roce 1924, byl však o dva a půl měsíce starší; na svět přišel 11. července v Popovicích u Jičína. Zdánlivě zanedbatelný věkový rozdíl mohl být v době vzájemného seznámení vcelku významný. Nelze totiž vyloučit, že Přema byl Josefovým průvodcem doslova při jeho prvních krůčcích. Seznámili se v době, kdy Josef možná ještě ani nemluvil, a na místě, které už v Náchodě nenajdeme. Zhruba od roku 1925 totiž Škvorečtí bydleli v jednoposchoďovém činžovním domě „u Welzelů“ v Raisově ulici č. p. 676, který stál nedaleko dnešní benzínové pumpy v Pražské ulici. A tamtéž byd-

lel i legionář Martin Nejezchleba (1896–1961) se svou manželkou Annou (1896–1974) a čerstvě narozeným synkem. Přemův tatínek provozoval v Náchodě u náměstí trafiku, vlastnil sklad zboží a po zkušenostech z první světové války neměl rád Němce a komunisty, což Přema v ještě nedospělém věku snadno pochopí. Prozatím si však hrál s Josefem na dvorku a v roce 1930 společně zahájili školní docházku. První tři ročníky absolvovali v téže třídě školy v Hrašeho ulici, pak však byla nevyhovující budova uzavřena a žactvo rozděleno: ti, kteří bydleli za řekou (Přema), chodili napříště jinam než ti, kteří bydleli v centru – a Škvorečtí se již v roce 1930 přestěhovali z Raisovy na Kamenici, tedy téměř do centra Náchoda.

Přirozeně respektovaný šéf klukovské party však z Josefova života nezmizel. Náchod přece jen nebyl tak velký, a přestože se dospívající chlapci vydali každý jinou cestou, stále o sobě věděli. Josef odešel studovat na gym-

Přema se sestrou Jitkou, 1944

názium, Přema snad na obchodní školu, kterou ale nedokončil a vyučil se skladníkem, možná s představou, že jednou převezme živnost po tatínkovi.

Jak to bylo s „Dannym“ a Přemou za války, to přesně nevíme. Jisté je, že společné koníčky skončily u předpubertální četby *Bigglese* a že Přemu nezajímala Járinka ani Marie, ba ani kluci z kapely. Jazz ho nepřitahoval a před dívkami se ostýchal snad ještě více než Josef. Něco nám možná napovídá příběh

Zbabělců, avšak připoutat se k tomuto vodítku příliš pevně by bylo ošidné: Škvorecký nikdy netajil, že si příběh s kulometem a německým tankem vymyslel, stejně jako Přemovu účast na výbuchu Welzelova skladu v *Příběhu inženýra lidských duší*, a my nemůžeme vědět, jestli si náhodou nevymyslel i všechno ostatní. Anebo jen něco. Ale co?

Pokud bychom bezvýhradně věřili autorovu svědectví, rozptýlenému nejen ve *Zbabělcích*, ale i v *Neuilly*, v *Inženýrovi* a v dalších textech, pak byl Přema povahou rebel. Ze střední školy odešel proto, že se odmítl „z vlasteneckých důvodů" učit německy. V květnu 1945 nemínil respektovat vyjednávací strategii „doktora Šabaty" a proti okupantům chtěl bojovat skutečnými zbraněmi, nikoli nácvikem vpravo v bok a čelem vzad. Po válce odešel na vojnu, kde zabavil vysílačku, protože intuitivně vytušil, že zemi hrozí vítězství pracujícího lidu a možnost navázat spojení se Západem by se mohla hodit.

A hodila se. Rodina legionáře Nejezchleby samozřejmě hned v únoru 1948 věděla, kolik uhodilo. Komunistická strana nebyla v Náchodě tak silná jako jinde, na nějaký účinný odpor však ani zde nebylo pomyšlení. Přema se dostával do především verbálních konfliktů se zdejšími soudruhy, ale někdy došlo i na facky. Na ty, které rozdal, ale i na ty, které dopadly na jeho tvář. Jinými slovy: věděli o něm velmi brzy.

Dobrodružství s vysílačkou

„... a tehdy Přema řekl, že bratranec Bob, britský poddaný, přijel a zase odjel (nositel kříže za vítězství), a dohodli kód, vlnovou délku," píše Josef Škvorecký v *Neuilly*. *„Budeme vysílat, potřebuju tě, protože to musí být anglicky. Nechtěl jsem, Přema však byl můj kamarád z velice dávných dob, kdo tomu porozumí, nikdy intelektuál, kapelu neměl rád, ani studenty, osamělý lovec podvečerního korza, nesmělý panický dobrodruh, odešel hned zjara před válkou, plán: přeplavat Moravu a přes Slovensko do Polska, do armády, jenže mu nebylo čtrnáct, přespali v rozestavěném domě, u koksového koše, kde bylo teplo a omamný plyn, ráno je zedníci našli přiotrávené a postrkem domů. Tak stříhal pak telegrafní dráty, odmítal učit se německy, z obchodní školy ho vyhodili, v Lufthanse sypal písek do leteckých motorů, ale přežil a řekl mi: Přijď. Potřebuju tě. Přišel jsem. V šatníku vysílačka, lovil jsem smluvený signál ševelem světa, vysílal signál do šumění světa, Přema a Vašek, zelinář, přes den ve vlastní malé dodávce těžce pracující pihovatý zrzek, oba tiše vedle mě, jazyka neznalí, a já pípal ten signál...*[1]

1 Škvorecký, Josef: *Neuilly*. Praha, Ivo Železný 1994, s. 229.

Jenže zbytečně, vyslané signály příjemce nenašly. Tedy: nenašly ho za železnou oponou. Doma zřejmě ano, anebo se policie k zásahu rozhodla z nějakého jiného podnětu, kdo ví. Škvorecký později vyjádřil mínění, že když si pro Přemu přišli, chovali se schválně tak, aby mu umožnili útěk. To je ale nejspíš až dodatečná interpretace: v dobové korespondenci situaci popisoval tak, jako že Přema „pitomejm soníkům utek“.[2]

„...a měl jsem zlou noc, přátelství a nejistota Co dělat?, pak ráno, pak odpoledne v lese na břehu Ledhuje, naproti bydlela Irena, v té magické oblasti končícího mládí; potkal jsem Přemova strýce: Co to ten náš kluk proved, nevíš? Leknutí. Že ho přišli sebrat. No tak utek. Vyskočil oknem, tak jak byl, v kalhotách a v košili, domů, a tam skutečně Přema; nervózní, ale ovládal se. Dal jsem mu svetr a peníze, v noci se vykradl ven a lesem do vedlejšího města, tam rychlík do Prahy. Měli jsme plán. Můj strýc poslanec, ten bude vědět, někoho znát, někoho najde, něco to bude stát – ale strýc nevěděl nic, byl poděšen, nezařídil nic, jenom jiná tajná schůzka v jakémsi bytě, mapy, jiný plán: den nato pohřeb prezidenta, všichni esenbáci budou staženi do Prahy. To ještě jezdily vlaky do Německa, asi dva kilometry před pohraniční stanicí silné stoupání, vlak zpomalí, vyskočíš, dojdeš to lesem. A došel. Nechytli ho.“[3]

Přema na vojně, 1946

Možná se to skutečně všechno událo právě takto. Příběh se odehrál v létě, přesněji o prázdninách roku 1948. Prezident Beneš byl pohřben 8. září 1948, Přemův odchod do emigrace bychom tedy měli víceméně datován. Zelinář Václav Vlček bohužel dopadl hůř. Nebyl včas varován a svou touhu po dobrodružství si odseděl stejně jako další Přemův kamarád Josef Vávra, přezdívaný Benda, který se do případu připletl nešťastnou náhodou. Jejich tresty se však pohybovaly v řádu měsíců: svůj „trestný čin“ totiž naštěstí spáchali dříve, než se komunistické justici zalíbilo posílat odpůrce režimu do

2 Josef Škvorecký Marii Štichové, 11. 4. 1949. Kopie uložena v archivu autora.
3 Škvorecký, Josef: *Neuilly*. Praha, Ivo Železný 1994, s. 230–231.

basy na doživotí, anebo rovnou pod šibenici. Ve vězení se paradoxně vystřídali: Vlčka propustili 23. prosince 1950, téhož dne tam musel nastoupit Vávra.

V Cizinecké legii

Při svých víkendových či prázdninových pobytech v Náchodě pak Josef, který studoval na pražské filozofické fakultě, navštěvoval Přemovy rodiče a jeho sestru Jitku, kterou učil anglicky a občas si s ní zahrál čtyřručně na klavír nebo zatancoval na plese gymnázia. Přemovu vysílačku jednoruký legionář Nejezchleba nejprve ukryl a potom rozložil a kousek po kousku naházel do Metuje. Josef se snažil utěšovat paní Nejezchlebovou tehdy často vyslovovanými iluzemi o tom, že režim nevydrží do švestek, nebo že Západ proti bolševikům rozpoutá třetí světovou válku, čemuž sám nevěřil. Hlavně však byl zvědav na kamarádovy dopisy, které pošta rodičům kupodivu doručovala.

V prvních měsících v emigraci se Přemovi dařilo stejně špatně jako většině jiných uprchlíků – a později ještě mnohem hůř. Nejprve zažil bídné poměry v západoněmeckých lágrech, odkud se chtěl dostat co nejdřív a za každou cenu. O tom, co bylo dál, napsal v dubnu 1949 už přímo Josefovi, který ihned podal zprávu své spolužačce Marii Štichové: „... a dnes jsem dostal dopis, že byl v Cizinecký legii a pak je chtěli poslat do Indočíny, ale to se jim nechtělo a osm jich prchlo, šest jich odbouchli, jak prchali, ale Přema ještě s jedním se z toho dostal a šel (...) do Casablanky, pořád pěšky, a pak přes Gibraltar a celým Španělskem a Francií po středomořském pobřeží až do Itálie a teď je v Messině.“[4]

Škvorecký dal těmto svým vzpomínkám literární podobu v novele *Neuilly*, v níž čtenářům přibližuje těch několik měsíců Přemova pobytu v Cizinecké legii:

„Snad za tři, za čtyři roky lístek z Alžíru: Zdravím tě z Alžíru, Tvůj starý kamarád P. Pak dlouho nic. Nedal jsem si dohromady Alžír a první vietnamskou (jak jí tehdy říkali: indočínská?) válku, zase asi rok, lístek s italskou známkou: Zdravím tě ze Sicílie, Tvůj starý kamarád. Nic jsem si nedal dohromady, nevěděl jsem (já toho v životě věděl vždycky jen strašně málo), že jsou i takové lágry, kde drží nahé lidi. Lidi obnažené z dokladů, uniforem, legitimací, z dobrých (pro ně) důvodů: bývalí muži SS, jimž se podařilo proběhnout léčkami těch, co je porazili; bývalí muži Ustaše; bývalí (ti nejnešťastnější) muži armády Vlasova; a také ti, co se schovali mezi naháči, co vraždili pro peníze a utekli Interpolu (nebo co to tenkrát bylo). A také ti, kteří se nevyznali v tlačenici Evropy a namísto imigračních průkazů k bře-

4 Josef Škvorecký Marii Štichové, 11. 4. 1949. Kopie uložena v archivu autora.

hům sladkého nového kontinentu podepsali jiné papíry: Marseille, vojenské tábory v oázách severní Afriky, transportní loď, Indočína. Až po letech jsem se dozvěděl detaily toho dobrodružného románu: jak seskočil z lodi, doplaval na břeh, dobré vojenské boty (kolem krku) vyměnil za civilní hadry, ale chytli ho, byl však němý, španělsky neuměl, německy neuměl (...), místo do Indočíny tedy do lágru na Sicílii. Tam žil mezi muži SS a Ustaše a sprostými vrahy (stejně jako zelinář, jako Benda, jenže jinde).“[5]

Fabuloval zde spisovatel, či nikoli? *Neuilly* je jeho velmi upřímnou a otevřenou zpovědí, ale pořád je to především literární dílo. Jak dokládá rozhovor s Přemovým švagrem Alexandrem Skalickým st., zařazený do tohoto čísla *Dannyho*, v rodinné paměti je příběh prvních měsíců Přemova exilu uchován s poněkud odlišnými detaily. Jenže ani paměť nemusí být spolehlivá, držme

Rodina po Přemově odjezdu, 1949

se tedy především toho, co můžeme prokázat. Doložitelnou odchylkou citovaného odstavce od reality je doba, po kterou měl Přema působit v Cizinecké legii. Dopisy, které psal Josef Škvorecký Marii Štichové od konce čtyřicátých let a v nichž se o Přemovi zmiňoval, hovoří jasně: určitě nešlo o roky, nýbrž jen o měsíce. V dubnu 1949 měl již Přema za sebou divoký únik z legie a o Vánocích téhož roku informovali Josefa Přemovi rodiče, že jejich syn

5 Škvorecký, Josef: *Neuilly*. Praha, Ivo Železný 1994, s. 263.

konečně doplul do Austrálie.[6] A Josef při každé návštěvě domova vzpomínal. „...strašně jsem Márinko toužil, aby tam byl Přema, abych zas viděl pod lampou u spořitelny jeho tatarský ksift s cigaretou a zas se s ním moh flákat v té pustotě na Kamenici a na zámku a mluvit o holkách a o ideálech...“[7]

V Austrálii

O Přemově životě v letech padesátých a šedesátých toho víme docela málo. Pravidelně psal rodičům do Náchoda, dopisy se ovšem prozatím nepodařilo najít. Povolejme tedy opět na pomoc Josefa Škvoreckého. Nebo Dannyho Smiřického?

„Prvních deset let byly to jenom signály dopisnic, fotek, na nich byl, jak trvá v mé vzpomínce, ve svítícím modelu (v)nitra: úzká mongolská tvář, smutné oči. (...) Potom fotka: Tvůj starý kamarád. Na farmě. Jenomže to bylo v Austrálii, kde ji koupil. Nejbližší farma tři sta mil, a on byl sám. Ženu neměl. Bojoval s králíky. Nakonec farmu prodal, nemohl snést tu samotu, řekla mi jeho maminka v Kostelci, a zase fabrika v Sydney, v Melbourne, v nějakých jiných městech. (...) Počátkem druhého desetiletí počaly chodit i dopisy. Písmo progresivně nabývalo na kostrbatosti, jak lehkost ruky (nikdy ne moc lehké) ničila práce. Textilní fabrika, kovofabrika, naftová pole na Nové Guinei, nějaké doly, pak dopis: Už nám, starý kamaráde, pomalu táhne padesátka. Už je to těžký sehnat dobrou práci. Na lepčí práci chtěj mlačí. Já musim teď často až po pás ve vodě… ale hodně se u toho vydělá. Tvůj starý kamarád. Dopis jak padělky fízlů pro Listárnu Rudého práva, nepochybně však pravda, žádná sentimentalita nikoli přeslazené vzpomínky jako tenhle text. Žádné vzpomínky. Fotka ze života. Chtěj mlačí. Často po pás ve vodě. Hodně se vydělá. Paradigma klasické situace kapitalismu, jež, zdá se, trvá klasicky pro ty, kdož se nevyznají v tlačenici. Přema, můj starý kamarád, se nikdy nevyznal, a v žádné.“[8]

Po dvaceti letech svitla naděje. O Dubčekovu pražském jaru se dozvěděl možná z novin, možná z maminčiných dopisů; tatínek už nežil. To, co se ještě před rokem zdálo být naprosto vyloučeno, najednou začalo být možné a za pár týdnů i pravděpodobné: Přema by se mohl vrátit domů. Za nepovolené překročení hranic a „zdržování v cizině“ byl pochopitelně odsouzen. *„Přema byl sentimentálnější než já, protože sotva nastal annus mirabilis nemilostivého Jara, přišel dopis, písmena rozházená, jako by do nich, po pás ve vodě, udeřil kladivem: Myslíš, starý kamaráde, že bych se moh vrátit, když je teď u vás obrodný proces?*

6 Josef Škvorecký Marii Štichové, 27. 12. 1949. Kopie uložena v archivu autora.

7 Josef Škvorecký Marii Štichové, b. d., odesláno pravděpodobně rovněž koncem roku 1949. Kopie uložena v archivu autora.

8 Škvorecký, Josef: *Neuilly*. Praha, Ivo Železný 1994, s. 270–271.

Zkonzultoval jsem to s advokátkou, kterou jsem znal z dob, kdy advokáta nešlo rozeznat od státního žalobce, jenže ji šlo rozeznat vždycky. Bůhví jak přežila. Vydala se hledat Spisy, věděl jsem (psali tenkrát o tom v novinách), že Přema dostal v procesu se zelinářem a spol. dva roky in absentia, vrátila se, Spisy nejsou, pravila ostře hlasem jak býčí roh. A- víte to jistě? Není nějaká možnost, že by je – Když řeknu nejsou, tak nejsou. U těchhle procesů z padesátejch let to není nic mimořádnýho. Někdo, rozumíte, prostě potřeboval, rozumíte, aby, rozumíte, nebyly. Váš přítel na tom vydělá. Z právního hlediska je to zcela bez rizika. (...) Napište mu, ať přijede bez obav.“[9]

Onou advokátkou byla podle Škvoreckého vzpomínky – nevím, jestli už někde publikované – Dagmar Burešová (1929–2018), která bude během normalizace zastupovat některé disidenty a také maminku Jana Palacha. Po revoluci se stane ministryní spravedlnosti a předsedkyní České národní rady, jenže to je ještě daleko. Koncem šedesátých let působila jako advokátka především v ob-

Přema s maminkou, 1970

lasti pracovního práva, ale Škvoreckému a Nejezchlebovým ráda vypomohla i v případu oborově poněkud vzdáleném. Přema Josefovu vzkazu uvěřil, jenže jednání se vleklo a situace v Československu se opět změnila, tentokrát bohužel k horšímu. Dubček byl sice stále ještě prvním tajemníkem, moc ve státě však již přebírala sovětská armáda, resp. garda domácích kolaborantů.

9 Škvorecký, Josef: *Neuilly*. Praha, Ivo Železný 1994, s. 271–272.

Krátká zastávka

Přema přesto přijel. Mamince udělal velikou radost a sobě snad také. Zaměstnání našel v náchodské slévárně a po práci se scházel se svými přáteli z mládí, nepochybně i se zelinářem Vaškem a „Bendou“ Vávrou. Jeden z kamarádů však u stolu chyběl. Než se totiž Přema stihl vrátit do Náchoda, manželé Škvorečtí přesídlili do Toronta. Zprvu snad jen na nějaký čas, nakonec však na dvacet let, resp. napořád. *„Tak sme se mi všechno zdá udělali rošádu,“* píše románový Přema Dannymu. *„Já už sem skorem dva měsíce v Kostelci a ty seš v Kanadě. To bysme si nevymysleli dybysme chtěli.“*[10]

Ano, takovou absurditu by si romanopisec skutečně vymyslet nedokázal. Protože víme jen přibližně, kdy Přema po dlouhé cestě do Náchoda dorazil, nemůžeme přesně spočítat, o kolik dnů nebo týdnů se s Josefem minuli. Ale minuli se.

Přemův pobyt v Československu ovšem neměl dlouhého trvání. Socialismus a nástroje, které Husákova KSČ používala k upevnění režimu, se nelíbily skutečnému ani románovému Přemyslovi: *„Ale řeknu ti po 20ti rokách pít zas pravý plzeňský vod pípi je požitek. Anebo koukat na TV a slyšet tam mluvit česky. Jenže dyž sem tohle řek Bendoj tak povidal abych poslouchal co tam česky mluvěj. Teďkon už vim proč.“*[11] A protože na něho začali soudruzi tlačit, aby se zřekl australského občanství, čímž by se ovšem také zřekl důchodu v australských dolarech, bylo poměrně brzy jasné, že v Náchodě nedožije. *„Málem bych zapomněl že sem ti vlastně nenapsal z domova mě vihostili prej ať si vyberu. Buď britský podanství nebo československý občanství. Někdo mě udal že sem ve fabrice krityzoval a na policii mi řekli že sem nežádoucí osoba leda bych se vzdal britskýho podanství jenže sem na to nesed. To by mě rovnou mohli strčit do chládku, že krityzuju.“*[12]

Když se někdy v roce 1970 nebo počátkem roku 1971 vydával na zpáteční cestu, neměl zpočátku přesný cíl. Přes západní Německo odjel do Anglie, kde měl příbuzné a kde by se rád usadil. Bohužel však přijel v době, kdy zde byla nouze o práci kvalifikovanou i nekvalifikovanou, a navíc se blížily jeho už 47. narozeniny. Mlád tedy rozhodně nebyl. Uvažoval i o Kanadě – a Josef Škvorecký mu samozřejmě ihned nabídl ubytování, alespoň na první dny a týdny. Jenže nakonec tam nepřijel ani na návštěvu. Rozhodl se vrátit do země, kterou znal – do Austrálie, a rovnou na sever, do Darwinu.

---

10 Škvorecký, Josef: *Příběh inženýra lidských duší*, sv. II. Praha, Ivo Železný 2000, s. 257.

11 Tamtéž.

12 Tamtéž, s. 297.

Přema sice v tuto chvíli přišel o bohužel poslední historickou šanci setkat se po 23 letech s kamarádem, s nímž si kdysi hrával na dvorku a vyměňoval bigglesovky, brzy se však setkal alespoň se Škvoreckého emisarem, jímž byl – ještě ne spisovatel, ale celoživotně cestovatel – Ota Ulč. *„Napsal jsem Přemkovi,“* vzpomíná Ulč, *„a na letišti v Darwinu, kam jsem dorazil z Hongkongu, mi úředník předal kostrbaté psaní, že mi krajan rezervoval pokoj v hotelu Papar; potkáme se prý v baru, poznám ho, neboť má klobouk.*

Australské hotely staršího data připomínají trošku konvent, trošku polepšovny. paparův bar nebyl diskrétní koutek, ne jedna pivní prostora, ale pomalu celý uliční průchozí blok, do čtverce. Vchody z mnoha směrů a uvnitř kolem pultů tucty nejprapodivnějších individuí. Praobyvatelé země, prospektoři, federální úředníci s punčoškami ke kolenům. U baru stál taky jeden kůň a nějací dobráci do něj lili pivo.

Tedy v Darwinu hledám Přemysla Nejezchlebu, běžence z Náchoda, poznám ho podle klobouku. Širáků bylo ve výčepu k neupočítání. Ale nikde ani náznak slovanské bramborové vizáže. Nezbylo než přistoupit k řešení „Brettschneider“ a naslouchat okolí, od zvuku ke zvuku.

Dlouho nic. Konečně. Zde stojí chlap, dokonalý Mefisto, černý, chlupatý kolem dokola, co sval, to asi ocel. A ten klábosil řečí připomínající RSDr. Vasila Biľaka. Sděloval poznatky bělovlasému, značně menšímu muži. Rovněž nevypadal zbla slovansky, nicméně chlupatci odpovídal česky a měl klobouk extravagantních rozměrů. Tak jsem ho našel, Škvoreckého spolužáka Přemysla Nejezchlebu, jehož Australané přejmenovali na jednoslabičného přivandrovalce Sama.“[13]

Kdyby tehdy do Darwinu vyrazil sám Škvorecký, hledat by nemusel, Přemu by určitě i po čtvrtstoletí poznal. Jenže nevyrazil. Počátkem sedmdesátých let s ním nicméně ještě udržoval alespoň písemný kontakt, Přema však nebyl příliš psavý, takže z několika dochovaných rukopisných dopisů se o jeho životě mnoho nedozvídáme. Bydlel v hostelu, spíše však šlo o dělnickou ubytovnu. Když se mu podařilo ušetřit, přemýšlel o dovolené na Bali, nebo o cestě do Toronta, ale nakonec si koupil novou ledničku. Ota Ulč v citovaném článku poznamenává, že jeho nový australský přítel v té době pracoval jako „pradlena v nemocnici, byl spokojen a ambice neměl“. Od Škvoreckých dostal několik prvních knížek ze Sixty-Eight Publishers, s distribucí na australském kontinentu jim však nemohl pomoci. V prostředí, v němž žil a pracoval, totiž našel jen velmi málo Čechů a mezi nimi žádného zájemce o literaturu. Nechápal, proč Škvorečtí vydávají knížky v češtině, když je přece jasné, že na publika-

13 Ulč, Ota: „Našinci ve velkých dálavách I.“ *Zpravodaj* (Curych) 12, 1979, č. 1, s. 22–24.

cích v tomto jazyce nic nevydělají. Byl sice idealista, ale v „péči o domov“ už asi nenacházel perspektivu. Možná. Kdo ví.

V Darwinu vydržel dlouho, ale protože ho doháněl věk a on toužil po lepší práci, přestěhoval se po čase do skoro 4000 kilometrů vzdáleného Perthu na západním pobřeží a tropickou výheň v prádelně vyměnil za práci na železnici. Ale to už byla jeho (před)poslední cesta.

„Nikdy o něm nikdo neslyšel“

Poslední kapitola románu *Příběh inženýra lidských duší* uzavírá životy mnoha postav, především těch, které v knize vystupují jako Dannyho korespondenti z dalekých zemí. A tak si na posledních stránkách přečteme i tento fiktivní dopis:

Darwin, 7. května 1977

Vážený pane Smiřický,

s hlubokým politováním Vám musím sdělit, že Váš dopis adresovaný panu P. Skočdopolovi nemohl být doručen, jelikož adresát tragicky zahynul při nedávné katastrofě, která postihla naše město. S projevem veškeré úcty Kevin W. McIntyre, vrchní poštmistr města Darwinu.[14]

V tiráži prvního vydání zjišťujeme, že román vyšel v prosinci 1977. Reálně se tak nejspíš stalo možná o měsíc, možná o dva měsíce později, alespoň pokud soudíme z jiných publikací torontského nakladatelství. Prozatím však nevíme, zda citovaný dopis Škvorecký napsal tak, jak od počátku zamýšlel, nebo až poté, kdy se dozvěděl o smutném konci skutečného Přemy.

Ze souboru dochované korespondence můžeme vyvodit, že zhruba od roku 1973 či 1974 pošta žádné dopisy z Darwinu do Toronta nepřinesla. Přema prostě přestal psát a ani spojení s rodinou v Náchodě po smrti maminky zřejmě neudržoval příliš důsledně. Informaci o jeho skonu však Josef Škvorecký získal koncem prosince 1977 právě od Přemovy sestry Jitky Skalické. Pozměnil ještě na jejím základě příslušnou pasáž v *Inženýrovi*? Nebo nic takového dělat nemusel a jedna již dříve napsaná epizoda románu se řízením osudu proměnila v tragickou prognózu?

Hned na počátku roku 1978 Škvorecký zahájil pátrání po příčinách Přemova odchodu a vůbec po okolnostech jeho života v posledních letech. Protože to však měl z Kanady daleko, požádal o pomoc svého mladšího spolužáka z náchodského gymnázia Jana Jiráska (1926–1998, užíval též jména Jan Heř-

14 Škvorecký, Josef: *Příběh inženýra lidských duší*, sv. II. Praha, Ivo Železný 2000, s. 333.

man Jirásek), který žil na Bondi Beach nedaleko centra Sydney. Vzdálenost mezi jeho bydlištěm a Perthem, kde Přemek umřel, však zhruba odpovídá vzdálenosti mezi Brnem a Teheránem, takže ani on nemohl pátrat osobně. Naštěstí na západě Austrálie žil malíř Josef Kučík (1916–1993), který ve svém domě v Darlingtonu vytvořil jakousi jihomoravskou křesťanskou oázu (byl rodákem z Buchlovic), z níž zprostředkovával vzájemné spojení Čechů a Slováků jako předseda jejich tamního spolku. Škvoreckého knihy příliš rád neměl: smysl literatury viděl spíše v pěstování krásy slova a některé verbální nástroje, které Josef Škvorecký ve svých románech používal, principiálně odmítl. Po osudech Přemka Nejezchleby však začal obětavě pátrat.

První, co se Jiráskovi a Kučíkovi podařilo opatřit, byla kopie Přemova úmrtního listu.[15] Z ní se dozvídáme, že s největší pravděpodobností skonal 8. srpna 1977 ve svém domě na 20 Fourth Avenue ve městě Bassendeanu. Nalezen zde byl však až o týden později. Když se sem počátkem dubna 1978 vypravil Josef Kučík, našel místo domu pouhé zbořeniště, resp. staveniště, a stejně dopadl na Přemově předposlední adrese na 84 Francis Street v Perthu. V Bassendeanu měl však alespoň trochu štěstí, když zde zastihl sousedku, která si na Přemysla přece jen vzpomínala, protože „když náhodou pracovala v zahradě a on šel kolem, zamával jí rukou a sem tam něco pronesl, ale že mu bylo těžko rozumět, protože mluvil špatnou angličtinou. V tom domě, kde zemřel, podle jejího názoru nebydlel déle než 8–9 měsíců“.[16]

Žádné další informace však tato první Kučíkova výprava nepřinesla. Neboť: „Telefonoval jsem tomu anglikánskému knězi, co ho pochovával, ten nevěděl o něm naprosto nic, mimo to, že byl někým požádán, aby vykonal ty obřady. Telefonoval jsem pohřebnímu úřadu, ti také nic o něm nevěděli, pouze to, že byli požádáni Public Trust Office, aby ho pochovali. Telefonoval jsem českému lékaři, který je velmi dobře známý mezi Čechy a má ordinaci ve vedlejším předměstí Bassendeanu. Nikdy o něm neslyšel a [Přemysl] nikdy u něho nebyl. Telefonoval jsem slovenskému právníkovi, který zde provádí svoje řemeslo, ani v jeho kanceláři, ani on to jméno nikdy neslyšeli. Telefonoval jsem jisté paní (říkají jí tady „královna klepen“), ta když prý někoho nezná, tak ten člověk „neexistýruje“. Ani ta to jméno nikdy neslyšela. Je zde český farář (...), nikdy o něm neslyšel. O velkonocích měl pro Čechoslováky českou mši, požádal jsem ho, aby se tam o tom zmínil. Bylo tam asi 28 lidí, ale nikdo to jméno nikdy

15 Hoover Institution Library and Archives, fond Josef Škvorecký papers, box 53, folder 5.

16 Josef Kučík Janu Jiráskovi, 11. 4. 1978. Hoover Institution Library and Archives, fond Josef Škvorecký papers, box 53, folder 5.

neslyšel.“[17] Až v Public Trust Office získal Kučík novou informaci: Přema prý pracoval někde na dráze, snad jako „signalista“. Toť vše.

Josef Kučík byl však nejen obětavý, ale i důsledný. Relativní neúspěch dosavadního pátrání ho neotrávil, nýbrž naopak pobídl. Po Přemových stopách se vypravil ještě jednou a zjistil následující: „P. Nejezchleba byl zaměstnán jako pomocný dělník u Západoaustralských drah v oddělení Telecommunication – Signal Division. Mluvil jsem telefonicky (...) s foremanem toho oddělení (...) Zdálo se, že si ho docela dobře pamatoval, ale všechno, co o něm mohl říct, bylo, že působil dojmem člověka spokojeného (on říkal happy), ale že bylo na něm vidět, že není moc zdravý. Bylo prý těžké s ním navázat hlubší přátelství a nebo i debatu, protože jeho angličtina byla velice omezená (...). Snad, on se domnívá, že jeho malá znalost angličtiny pramenila z toho, že byl dvacet let na farmě, a protože je starý mládenec, zřejmě s nikým se celkem nestýkal, a tím také neměl možnost rozhovoru. Tu farmu – opět on se domníval – měl někde blízko Yorku v Západní Austrálii. Domníval se také, že on sám o sobě nerad mluvil. Práci prý dělal k naprosté spokojenosti, nebyla na něho nikdy žádná stížnost, a i když mnoho s nikým nemluvil, byl v dobrém poměru s ostatními pracujícími.“[18]

Z Kučíkova pátrání dále vyplývá, že den před svou smrtí musel Přema odejít z práce dřív, protože se mu udělalo špatně. Když druhý den nenastoupil, usoudili kolegové, že si asi vzal zdravotní dovolenou, na kterou měl nárok, a protože to nebyla jejich věc, více se nestarali.

Jako příčina Přemova úmrtí je na úmrtním listě uvedena „Acute Bacterial Meningitis“, tedy akutní zánět mozkových blan. Ota Ulč se domníval, že příčinou nákazy byl nějaký drobný parazit.[19] Jenže rozhodující okolností byla samota: bez pomoci druhých se Přema s touto nemocí obejít nemohl. Ani Jan Jirásek, ani Josef Kučík si nedokázali jeho „životní styl“ vysvětlit. České či slovenské zázemí v západní Austrálii existovalo, stačilo se trochu snažit. Jenže Přema byl samotář snad ze své podstaty: o tom, že se jen těžko přidával k ostatním, víme ostatně už ze *Zbabělců*. V sedmdesátých letech bohužel odvykl i dopisům. Nepsal je, takže ani žádné nedostával. Josef Škvorecký sice v prvním kondolenčním listu Jitce Skalické píše, že Přemovi před několika dny odeslal dopis, až na jaře příštího roku 1978 však zjistil, že Přema v té době dávno nežil v Darwinu.

On totiž už vůbec nežil.

---

17 Tamtéž.

18 Josef Kučík Janu Jiráskovi, 30. 4. 1978. Tamtéž.

19 Ulč, Ota: *Naši mezi protinožci*. Praha, Faun 1998, s. 142.

Rozloučení

Starost Josefa Kučíka o zesnulého přítele Josefa Škvoreckého tím však neskončila. Po Přemovi totiž zůstaly jeho celoživotní úspory, které činily 3500 australských dolarů plus 1000 dolarů mzdy za červenec, která mu zřejmě nemohla být vyplacena, plus částku za úřední prodej pozemku, na němž stál jeho domek a který se po Přemově smrti stal stavební parcelou. Celkem šlo o 15 000 australských dolarů. Kučík podstoupil několik konzultací a v říjnu 1978 jediné dědičce Jitce Skalické navrhl, aby peníze ponechala uložené v australské bance, která by jí zasílala roční desetiprocentní úrok. To však v době, kdy československý občan nesměl vlastnit zahraniční konto, nebylo možné. Všichni zainteresovaní věděli, že komunistický režim při převodu dolarů na koruny či tuzexové bony podstatný podíl sestřina dědictví zestátní, ale žádná jiná legální cesta neexistovala.

Navzdory obrovské vzdálenosti od svého bydliště se v červnu 1978 do Perthu vypravil i Jan Jirásek. Ač náchodský rodák a student, za války bydlel v Hronově, takže není pravděpodobné, že by Přemu osobně znal ještě z Náchoda. Jako čtenář Škvoreckého knih ho však znal důvěrně z Kostelce. A Josefu Škvoreckému o své cestě napsal:

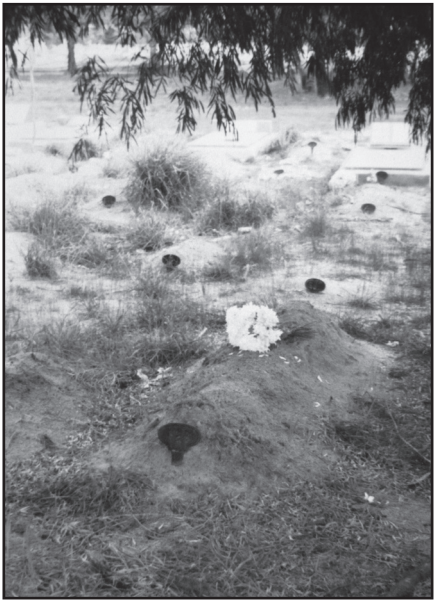

Přemův hrob, 1978

„Den po setkání s Kučíkovými jsem se pak vydal sám na Karrakatta Cemetery, místo posledního Přemkova odpočinku, vyhledal hrob mezi tisíci jinými na široké stráni se skupinami eukalyptů jako v katedrále přírody pod klenbou nebe, očistil jej od větví, postál a potichu odříkal Otčenáš, jedinou to modlitbu, kterou pamatuji od dob Pátera Melouna. Vzpomínal jsem i na Tebe a prožíval setkání s osudem, za které už nelze jít dál, a přestal jsem rozvazovat souvislosti, jakým to řízením se setkávám s krajanem a Tvou zásluhou přítelem poněkud opožděně na hřbitově Karrakatta v tak odlehlé končině světa.“[20]

20 Jan Jirásek Josefu Škvoreckému, 24. 7. 1978. Hoover Institution Library and Archives, fond Josef Škvorecký papers, box 53, folder 5. Další vzájemná korespondence viz tamtéž, box 40, folder 12–13.

VZPOMÍNKY NA ŠVAGRA A STRÝCE PŘEMKA

Nejbližšími příbuznými Přemysla Nejezchleby jsou členové rodiny jeho sestry. Jitka Nejezchlebová, provdaná Skalická (*1932) stále žije v Náchodě, ale v době naší návštěvy nebyla v takové kondici, aby mohla *Dannymu* poskytnout rozhovor. Ochotně ji však zastoupili její manžel, fotograf Alexandr Skalický st. (*1932), který se v září letošního roku dožil devadesáti let, a syn Alexandr Skalický ml. (*1958), náchodský architekt.

❑ *V novele Neuilly, ale i v dalších svých textech píše Josef Škvorecký o tom, že krátce po únoru 1948 asistoval Přemkovi s pokusem spojit se pomocí vysílačky, kterou zřejmě odcizil na vojně, se svobodným světem. Jenže u Škvoreckého čtenář nikdy neví: je to pravda, nebo mystifikace?*

Alexandr Skalický st.: Je to pravda. Vysílačkou se chtěli spojit s protikomunistickým odbojem a potom s ním udržovat spojení. Přema ovšem neuměl anglicky, takže se bez Škvoreckého neobešel. K ničemu to ale nevedlo, byla to od nich vlastně hloupost, klukovina, touha po dobrodružství.

❑ *Škvorecký vzpomínal, že na příjmu v Anglii měl být Přemův bratranec. I to odpovídá skutečnosti?*

Alexandr Skalický ml.: Možná ano. Přema měl v Anglii bratrance Roberta Bartoše, příbuzní mu říkali Bob, a sestřenici Pavlínu. Patřili do rodiny Přemova strýce, bratra jeho maminky. Robertův otec odjel do Anglie po 1. světové válce a tam se oženil. Bob měl v Anglii kamaráda, který za války sloužil u britského letectva, ale když v roce 1945 přijeli do Prahy Rusové, usoudil, že nemá smysl se vracet do Čech. Našim příbuzným to bylo taky jasné. Bohužel už se jich na to nemůžeme zeptat, Robert i jeho paní už jsou po smrti.

❑ *A jak to bylo s Přemou dál?*

AS st.: Krátce po pokusu s vysílačkou jednou v noci vstoupila do domu tajná policie, ale Přemek pohotově vyskočil z okna na dvorek k sousedům a utekl ke Škvoreckým. Byl v pyžamu, tak ho Škvorečtí oblékli, dali mu nějaké peníze a on prvním vlakem odjel do Prahy, samozřejmě rozhodnut, že se pokusí o útěk na Západ. Hranice ještě nebyla tak dobře střežená, chtěl jít do Francie a skutečně se tam dostal. Jenže neměl vyhlídku na získání občanství. V tom mu ovšem mohla pomoct služba v Cizinecké legii, a tak do ní vstoupil. Jeho jednotku připravovali na boj v Indočíně, ale do toho se Přemovi nechtělo. Když

proplouvali v noci Suezským průplavem, dohodl se ještě s jedním Čechem, že utečou, skočili z lodě a doplavali k egyptským břehům. Měli nějaké peníze, ale báli se zůstat pospolu, aby nepoutali příliš velkou pozornost. Rozhodli se, že půjdou raději každý sám a sejdou se v Jižní Africe. Přemek se tedy doslova středem Afriky vydal k Johannesburgu. Rodičům v dopisech psal, že musel jít hlavně v noci a že se řídil jen podle hvězd, jak ho to naučili v Cizinecké legii. Neměl moc co jíst, obvykle si někde na zahradách utrhl ovoce. Ale největší problém měl v tom strašném horku s vodou, protože nevěděl, kde se může napít a kde ne, aby se neotrávil. Měl velké štěstí, že se mu tu neuvěřitelnou cestu podařilo dojít. Sraz s přítelem měl v přístavu, kam dorazil o týden dřív, než oba plánovali. Musel tam žebrat, občas ho najali na nějaké pomocné práce, ale na přítele čekal celé tři týdny marně. Jednou ho chytili policisté a on jim přiznal svou situaci. Nic mu neudělali, ale vyzvali ho, aby z přístavu co nejdřív odešel. Přema si vyhlídl nákladní loď, která ho vzala na palubu jako pomocného dělníka, a tak se dostal do Austrálie.

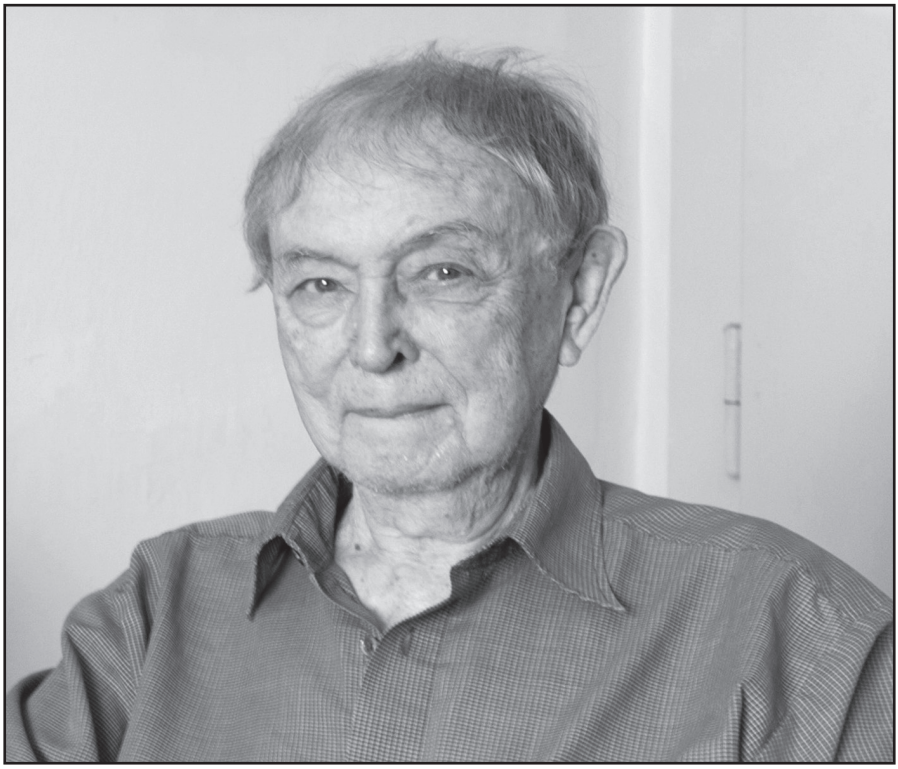

Alexandr Skalický starší, 2022

❑ *Říkáte, že o svém putování psal domů rodičům. Dochovaly se ty dopisy?*

AS st.: Snad ano, ale my o nich bohužel nevíme. Přema při odchodu rodičům slíbil, že jim bude psát každý měsíc, a to taky dodržel. Jeho maminka pak všechny jeho dopisy po celá léta schovávala. Nevíme, jestli je třeba nějak nezískal Škorecký, ale je také možné, že dopisy krátce před svou smrtí Přemova maminka vyhodila.

❑ *My jsme je ve Škvoreckého pozůstalosti v Torontu ani ve Stanfordu nenašli, ale to neznamená, že tam v nějakých nepopsaných krabicích nejsou. Pokračoval v tom psaní i z Austrálie?*

AS st.: Ano, proto jsme taky věděli, jak to s ním vypadá. V Austrálii se pochopitelně musel nějak živit a rozhodl se, že se stane truhlářem, to bylo totiž původní povolání jeho tatínka. Řemeslo se naučil u jednoho místního truhláře, ale zkoušky, které musel udělat, aby se mohl postavit na vlastní nohy, bohužel nesložil. Ani se o to nepokusil. Musel by totiž nejdřív podstoupit zkoušku z angličtiny, a to byl problém. Nablízku nebyl žádný Čech, který by mu pomohl. Přema neměl žádnou učebnici, a i když mu potom Jitka nějakou poslala, on to nakonec stejně vzdal. Anglicky uměl tak, aby se jakž takž domluvil, ale zkoušku asi skládat nemohl. Pokud si dobře vzpomínám, žil nejdříve v Sydney, kde měl někde na pláži boudu, kde se mohl koupat, a na kole jezdil do buše pozorovat přírodu. Jenže později se pláže začaly upravovat pro rekreaci. Přema měl i nějaké problémy s prací, a tak se přestěhoval na sever, myslím, že do Darwinu. Tam dělal správce v nemocnici a domů psal, že má aspoň o zdraví postaráno.

❑ *Byl v nějakém kontaktu i se svou sestrou?*

AS st.: Samozřejmě! Jednou mi Jitka řekla, abych Přemovi namaloval nějaký obrázek, tak jsem namaloval náchodský zámek a jeho okolí. Obraz nesměl být moc veliký, abychom ho mohli bez komplikací odeslat, dobře jsme ho zabalili, ale Přemek nám pak napsal, že když zásilku rozbalil, byl obrázek úplně vymazaný, že to někdo vyčistil až na podklad, zřejmě aby zjistil, jestli nejsou pod malbou schovány nějaké tajné informace.

❑ *Ze Škvoreckého románu Příběh inženýra lidských duší i z dochovaných dokumentů víme, že za Dubčeka se rozhodl k návratu do Československa...*

AS st.: Jenže přijel až v době, kdy už tu byla usazena sovětská vojska. Ano, rozhodl se ještě za Dubčeka, když se dozvěděl, že se tady najednou žije lépe, ale po úřední stránce to všechno dlouho trvalo, takže přijel až po srpnu, myslím, že snad až v roce 1969.

❑ *Dlouho tu ovšem nepobyl...*

AS ml.: Vzpomínám si, že když přijel, tak mi přivezl pistolku na kapsle – bylo mi tehdy nějakých deset, jedenáct let. Jeho tatínek byl už po smrti, ale maminka žila, Přema se k ní nastěhoval a ona byla pochopitelně šťastná. Zaměstnali ho v Náchodě ve slévárně, takže chodil do práce, scházel se s kamarády z dětství, ale trvalo to opravdu jen krátce.

❑ *Proč odjel zase pryč? Nedokázal tu žít?*

AS st.: Možná by to dokázal. Jenže Přemek po celý život pracoval jen v Austrálii a tady po něm chtěli, aby se vzdal australského občanství. Pokud by to udělal, ztratil by nárok na australský důchod, a v Československu by na důchod neměl odpracována potřebná léta. Proto se rozhodl, že zase odjede. Z Austrálie si nechal poslat peníze, aby měl něco na cestu, jenže nějakým podivným omylem mu Australané, kteří zřejmě nerozlišovali mezi Československem a Sovětským svazem, ty peníze poslali do Moskvy. Tam mu je sice neukradli, ale Přema už tady nemohl déle čekat, a tak odjel bez peněz.

AS ml.: A když odjížděl, věnoval mi hodinky, které máme dodnes a které mi Přemka stále připomínají. Byl jsem tehdy sice malý kluk, ale některé situace si vybavuji úplně přesně.

❑ *A kam odjel? Zpátky do Austrálie?*

AS ml.: Nejdřív do Německa a odtud do Anglie k příbuzným. Domů psal, že by se mu tam líbilo, jenže v té době byla v Anglii nouze o práci a on nenašel žádné zaměstnání. Potom už mu snad přišly jeho peníze z Moskvy, takže se z Anglie mohl vrátit do Austrálie. Tam našel práci hned.

❑ *Vy jste se s Přemovou sestrou a se svou budoucí manželkou Jitkou seznámil už na gymnáziu, oba jste ale byli o dost mladší než on. Přemu jste tedy poznal až v tom devětašedesátém?*

AS st.: Vlastně ano. S Jitkou jsme začali studovat hned po válce, to tady Přema ještě byl. Jitka chodila do vedlejší třídy, ale i když jsme se sblížili poměrně brzy, Přemek už byl tou dobou ve světě.

❑ *Dřív jste tedy poznal jeho otce, kterého čtenáři Zbabělců znají jako jednorukého legionáře...*

AS st.: A byl skoro přesně takový, jak ho Škvorecký popsal. Navíc musím říct, že Nejezchlebovi byli sokolové, stejně jako pan Škvorecký starší, takže rodiny se znaly i odtud. V bojích první světové války pan Nejezchleba skutečně přišel

o ruku. Někdy o tom vyprávěl, často to byly opravdu hrůzné příběhy. Vzpomínal i na to, jak to vypadalo během cesty po Sibiři. Komunističtí emisaři nastupovali do jejich vlaků a zvali české legionáře, aby šli za ně bojovat jako žoldnéři, za peníze. A někteří se prý opravdu nechali koupit. Když válka skončila, dostal pan Nejezchleba tady v Náchodě trafiku, i o ní se píše ve Zbabělcích. Ta trafika mimochodem dodnes funguje, je na rohu Masarykova náměstí a Palackého ulice.

❑ *A ten sklad, který známe z románu, byl taky tam?*

AS st.: Ne, sklad tabákových výrobků měl Přemkův tatínek v přístavku za domem v Mlýnské ulici, kde s rodinou bydlel.

AS ml.: Ale tam už se nepodíváte. Dům byl zchátralý a navíc v těch místech začali stavět bytové domy. Dům tedy zbourali, ale bytovky stejně nedostavěli. Zrovna na tom místě, kde bydlel dědeček, je dnes parkoviště... Babička v domě ještě dožila, máma potom ten byt pronajímala studentům ze stavební průmyslovky, ale jenom krátce, v roce 1981 dům zbořili.

❑ *Škvorecký ve Zbabělcích píše, že Přema měl v domě ukrytý kulomet, který pak s Dannym vytáhl do kopce a zasáhl odtud jeden z německých tanků. Je to jedna z mála pasáží románu, která nemá reálný základ...*

Dům za viaduktem, kde žili Nejezchlebovi

AS ml.: Zrovna toto je sice opravdu fikce, ale nakonec se ukázalo, že ve Zbabělcích je v tomto ohledu víc pravdy, než si možná kdokoliv myslel. Když totiž na počátku osmdesátých let bourali dům, kde Nejezchlebovi bydleli, tak jednoho dne přišli za mámou policisti a začali ji vyslýchat, protože v domě pod prknem dřevěného schodiště našli samopal. Naštěstí ovšem hned pochopili, že my o tom nic nevíme, a dali nám pokoj.

AS st.: Byl to italský samopal. Italové se tudy na konci války vraceli ze zajetí. A Přema ho od nich zřejmě nějak získal.

❑ *Pokud víme z dopisů, Josef Škvorecký se s Nejezchlebovými vídal i po Přemově emigraci. Dokonce někde píše, že Vaši manželku a maminku učil anglicky...*

AS st.: Je to možné. Když Škvorecký přijížděl za otcem do Náchoda, stavoval se obvykle i u nás. My jsme ho pak jednou navštívili na Břevnově, kde bydlel už s paní Zdenou. Doma měl lehátko a takový posuvný stolek, a tam seděl, nebo ležel, a psal, nebo četl. Ale protože to bylo v přízemí, kdosi ho po nějakou dobu pozoroval, že tam pořád jen leží a čte, a že je tedy určitě nepřítel socialismu, který nepracuje. Naštěstí to bylo v šedesátých letech, tedy v době, kdy už jsme se tomu mohli aspoň trochu zasmát.

❑ *Přemova sestra je jedna z mála Škvoreckého přátel či známých, kteří se v jeho románech neobjevují vůbec, anebo jen v krátkých epizodách. Jaké vlastně byly její osudy?*

AS st.: Jitka vystudovala náchodské gymnázium, ale přestože měla stále vyznamenání, na vysokou školu nedostala doporučení. Dědeček měl tabákový sklad, byl proto podle komunistů velkoobchodník a kapitalista, a hlavně měla bratra v cizině. Po maturitě tedy v letech 1951–1954 vystudovala jazykovou školu v Praze na Národní třídě a měla nastoupit do podniku zahraničního obchodu. Už jí dokonce přidělili kancelář, ale než nastoupila, tak na personálním oddělení zjistili, jak je to s Přemkem, a smlouvu jí zrušili. Šla proto pracovat tady v Náchodě do Tepny jako ekonomka a zůstala v podniku celý život.

❑ *A její manžel?*

AS st.: Po maturitě jsem byl na první pokus přijat do Prahy na Akademii výtvarných umění do ateliéru Vlastimila Rady, to tehdy nebylo běžné. Chtěl jsem být krajinářem, docela se mi dařilo a s Radou jsem měl moc hezký vztah. Jenže doba nepřála umění, jen socialistickému realismu, a to pro mě nebylo. Jednou jsme na přednášce vypískali lektorku marxismu, když po nás chtěla, abychom jí odsouhlasili a dokonce ještě nějak zdůvodnili, proč je Picasso

zločineckým nepřítelem dělnické třídy. To mělo samozřejmě svoje důsledky. Mohl jsem se tam s Radovou pomocí nějak zachránit, ale odešel jsem. Neviděl jsem v dalším pobytu na škole žádnou perspektivu. Zkusil jsem se přihlásit na dějiny umění, Rada mi napsal doporučující dopis, ale hned jsem pochopil, že ani tam by to nebylo jiné. Vystudoval jsem tedy maturitní kurs geodetické průmyslovky a celý život jsem pracoval jako geodet. Hlavně jsem ovšem fotografoval, mám za sebou řadu výstav a vydal jsem několik knih o umění a architektuře.

❑ *Ve Škvoreckého pozůstalosti se dochoval dopis, který mu do Toronta v roce 1979 z Anglie poslal váš syn. Jak se vůbec mohlo stát, že se student před vojnou v té době dostal na Západ?*

AS ml.: Na gymnáziu jsem měl spolužáka, který hrál za Náchod stolní tenis a byl nejlepším hráčem klubu. Měl by možnost získat devizový příslib na cestu do zahraničí, ale do ciziny cestovat nechtěl. Členem klubu byl taky ředitel zdejší banky a spolužák s ním domluvil, abych dostal devizový příslib já. Měl jsem v té době za sebou rok studia na Fakultě architektury ČVUT v Praze. Ale ten dopis, který jsem z Anglie panu Škvoreckému napsal, bych už dnes neměl odvahu číst, je to pro mne již minulost. Důležité bylo, že jsem mohl navštívit příbuzné a vidět jak žijí. Maminka tehdy ještě takové štěstí neměla, i když nakonec se i ona do Anglie dostala ještě za komunistů. To bylo v létě 1989 a už se jí to podařilo bez protekce.

Připravili Alena a Michal Přibáňovi

Rodina Skalických, 1998

Z OSOBNÍ A RODINNÉ KORESPONDENCE

1
Josef Škvorecký manželům Nejezchlebovým
b. d. [listopad 1958 ?]

Milá paní Nejezchlebová a pane Nejezchleba,
posílám Vám dva výtisky svého románu Zbabělci – jeden pro Vás, jeden – Vy víte, pro koho.

Nevím, jak se Vám bude román líbit: ale nezáleží na tom, jaký je nebo co jsem chtěl říct. Jedno je jisté: v tom románě je jedna postava, o které jsem psal s láskou, protože to byl můj nejlepší přítel, nejlepší, jakého jsem kdy měl, a nejlepší, jakého kdy v životě budu mít: Váš Přema.

Nezáleží také na tom, jak život zatočil s ním a jak zatočil se mnou. Přátelství zůstává až do smrti, přátelství, které je vedle lásky k mojí ženě tou nejkrásnější věcí, jakou jsem v životě poznal.

Srdečně Vás i Jitku i jejího manžela zdravím

Váš Pepík Škvorecký

Zdena Škvorecká se Sašou Skalickým juniorem, 1959

2
Josef Škvorecký Přemyslu Nejezchlebovi
18. 11. 1969

Milý Přemo,
měl jsem velkou radost z Tvého dopisu. Už jsem se chystal, že napíšu sám, protože Ema mi psala, žes pořád v Náchodě. Ale zase jsem nevěděl. Jsem moc rád, že se Ti v Náchodě líbí, dovedu si to představit, co to je, po dvaceti letech.

A setkání s klukama – to je ale trochu šok, ne? Jak píšeš: stárnou a blbnou. Já jsem prakticky s nikým z nich taky pomalu dvacet let nemluvil: jenom občas, když jsem přijel do Náchoda, setkal jsem se s Bendou Vávrovým a z toho, mám dojem, se stal takový hospodský strejc – jedině snad, že chodí hrát tenis – anebo už jenom na pivo? Jednou jsem mluvil s Vaškem Vlčkem, to tehdy, když jsme se snažili zjistit, jak je to s Tvýma možnostma vrátit se. A ten mi připadal prima a docela moudrý – asi víc než tenkrát. Zbyňka Fialu jsem ale snad celou tu dobu neviděl – snad jsem s ním jednou, dvakrát prohodil pár slov. Život lidi prostě rozděluje – ale největší legrace je, jak my dva se honíme doslova kolem zeměkoule. No, já doufám, že Ti žádost o reemigraci kladně vyřídí, takže až my se za rok koncem srpna vrátíme, uvidíme se v Praze. No, a jestli budu muset přijet dřív, tak dřív. A kdyby Ti to náhodou nepovolili a tys musel zas do ciziny (ale to silně pochybuju), tak máš u nás v Torontu dveře otevřené – máme extra gauč, na kterém bys mohl spát – a pracovní možnosti jsou tady taky, dokonce, mám dojem, výborné. V zinkových dolech tady nedaleko vydělávají až $ 1900 měsíčně – ovšem před daněma a jako top-pay. Ale průměr prý tam je 1200–1400, což je na Kanadu plat universitního profesora (já tu mám 9000 ročně hrubého). Ale to stejně nepřichází v úvahu, oni Ti určitě povolí zůstat, stát potřebuje lidi, protože u nás, jaks asi poznal, není vše tak zekonomizováno. A já už se, člověče, strašně těším, až se uvidíme. Jo, a kdybys jel do Prahy, můžeš samozřejmě spát u nás, byt je prakticky prázdný, je tam jen Ema (pamatuješ se ještě na ni? Moje nevlastní matka, ale fajn ženská). Jaké bylo setkání s Tvojí maminkou? A s Jitkou? Víš, hochu, jsem rád, že ses vrátil, hlavně kvůli Tvé mamince. Patřilo po dlouhá léta k mým nejhezčím zážitkům v Náchodě, že kdykoli jsem tam přijel, šel jsem na návštěvu k Vašim – dokud ještě žil Tvůj otec, a pak už jen k mamince, a vždycky jsme vzpomínali na Tebe, a já viděl, jak ona žije jenom nadějí, že se vrátíš. No, a vidíš, vypadalo to skoro nemožné, a je to. Doufám, že se nám všem vyplní všechny naše naděje.

(...)

Jestlipak ještě jezdí do Náchoda Járinka Fibírová? Kdybys ji viděl, tak ji pozdravuj. Po Zbabělcích se na mě naštvala a nemluví se mnou, I když nevím proč, líčil jsem ji tam přece jak výkvět všech ctností. ale ženské jsou ženské. Jo, a co Jerry Vachoušek? Prý byl v blázinci nějaký čas? Vůbec mi napiš, s kým ses setkal a jaké jsi měl dojmy. Dovedu si představit, jak píšeš, že je to ohromné, slyšet češtinu z televize a rozhlasu. Jenom doufám, že až přejde první okouzlení, budeš dávat bacha taky na to, co tou češtinou povídají. (...)

Držím Ti palce, aby Tě tam nechali, Ty mi drž palce, aby mi zdejší pobyt vyšel tak, jak bych chtěl. Moc pozdravuj maminku, Jitku a jejího muže

a všechny kluky. I když třeba trochu zblbli, pořád to jsou druhové našeho mládí a nikdy na ně nezapomeneme.

Tvůj starý kamarád Pepík

3

Přemysl Nejezchleba Josefu Škvoreckému
b. d. [pravděpodobně 1970]

Milý Pepo!
Tak jsem čekal se svojí odpovědí poněkud déle. To proto, že jsem pořád nevěděl, jak dopadnu. Teď už to vím – jako sedláci u Chlumce. Dostal jsem totiž výpověď z republiky. Do konce měsíce abych pakoval. Tak jako s tou Kamenicí nám to těžko klapne.

No ale jak je to s Tebou? Kdybych věděl, že se brzy vrátíš, tak bych zkusil na Tebe počkat v Německu nebo v Anglii. To víš, abych jel přes Kanadu, to bych už finančně těžko vydržel, je to přeci jen dost zajížďka.

Zeptej se na to, jak je to tam s pracovníma příležitostma, ale musíš si pospíšit, nebo mně zbývá jen zase ta Austrálie, což je docela dobrá země, ale je to tak zatraceně daleko.

Promiň, že Ti nepíši nic o Náchodě ani o známých, ale to víš, přece jen jsem tím dostal ránu, i když jsem s tím počítal.

Tak zatím se měj dobře, pozdravuj paní

Zdraví Tě Přemek

4

Josef Škvorecký Přemyslu Nejezchlebovi
18. 1. 1970[1]

Milý Přemo,
srdečný dík za dopis, který mě strašně překvapil. Prosím Tě, z jakých důvodů Tě tam nechtějí? To je přeci neslýchané, aby stát odmítl svého bývalého občana a navíc příslušníka národa? Tomu opravdu nerozumím. No, ale když Tě tam nechtějí, tak se nevnucuj, že?

Je mi jenom strašně líto, že nemůžeš jet přes Kanadu. Podle globusu bych řekl, že to o mnoho dražší být nemůže. Pojedeš lodí, nebo letadlem? Já mám dojem, že kdybys do Toronta letěl letadlem (cca $ 300), odtud to vzal přes kontinent vlakem (to nevím kolik, ale podstatně lacinější než letadlem) do Vancouveru

1 Nelze vyloučit, že se autor počátkem roku přepsal v letopočtu a že dopis vznikl až v lednu 1971.

nebo Seattlu v USA a odtamtud lodí (kde by se třeba sehnal i job), přišlo by Tě to možná lacinějc. Přes Asii přece vlakem jet nemůžeš, musíš celou cestu letět.

Bohužel, s pracovní možností je to tu momentálně bídné: je tu dost velká krize, asi 6,5 % nezaměstnaných, tj. přes 600 000. Pokud vím, nejlepší pracovní možnosti jsou pořád v Západním Německu, a potom třeba v Jihoafrické republice, kde to ovšem je asi značně nepříjemné po politické stránce. Tady prý je možno sehnat práci v severních teritoriích, jenže to je v okolí polárního kruhu: výborně placené, ale lišky dávají dobrou noc, a když si odplivneš, dopadne na zem ledová kulička. Takže ta Austrálie bude asi nejlepší. Ale je to smůla: člověče, my se snad setkáme nejspíš na Měsíci, až se tam bude lítat.

Já se v nejbližší době domů nevrátím: mám tu job do konce června, a jak to vypadá, budou mě tady chtít ještě na příští rok. A mně se tady docela líbí, pro spisovatele jsou to nové dojmy a inspirace.

Nezapomeň mi hned napsat, jak budeš vědět víc o svých plánech. A jestli zapomeneš moji adresu, vždycky stačí, napíšeš-li University of Toronto, Slavic Department. Oni mně to bezpečně dodají.

Moc pozdravuj maminku a Jitku, doufám, že se jim daří dobře.

Teď mě napadá: Ty jsi vlastně britský občan, že? Čili do Kanady můžeš přijet mimo imigrační kvótu a dostat zde práci bez working permit? Nejsem o tomhle informován, ale předpokládám, že pro země British Commonwealth to platí. Jestli to je tak, tak se na všechno vykašli a přijeď. Nějaký ten job se snad sežene, mám tu nějaké známé, kteří by snad píchli, a bydlet můžeš první dobu u nás, a pak nebude problém sehnat kvartýr, těch je tady skutečný nadbytek a ve starších domech dost laciné. V nejhorším případě, kdyby práce nebyla, tak tady nějakou dobu pobudeš a pojedeš do Austrálie. Jak říkám, řekl bych, že cesta tudy nemůže být o mnoho dražší. To by bylo ohromné, kdybys to mohl zařídit takhle.

Tak mi hned napiš, jak se rozhodneš, budu na to netrpělivě čekat. Ještě jednou pozdrav mamince a Jitce a ozvi se co nejdřív.

Tvůj Pepík

5

Anna Nejezchlebová Josefu Škvoreckému
b. d. [pravděpodobně 1971]

Milý Pepíčku!
Musím aspoň pár řádků napsat místo Přemka. Znáte ho, jaký je to lajdák na psaní. Napíše, až bude usazený. Měl to vše hodně obtížné a byli jsme z toho všeho pomalu blázni. Jel a ani nevěděl, kde se ocitne. Stávka v Anglii mu uděe-

lala čáru přes rozpočet. Jel z Prahy a chtěl se stavit v N[ěmecku]. Asi za 14 dní napsala švagrová, že se tam objevil Př[emek]. Všichni ho rádi viděli, ale byla tam velká zima a on spěchal do tepla. Pak jsme dostali lístek z Austr[álie]. Píše, že se tam staví u nějakých Kostelečáků. Tak nevím, kde je, a adresu na něj nemám. Byl nešťastný, že musí odjet, ale pak říkal, že už je rád. Nejdříve uvažoval, že by jel na nějaký čas do Kanady, a pak ale neměl čas, aby se rozmyslel, kam by jel. Na Vánoce si napsal o peníze. Byly poslané v prosinci, ale nejsou ještě dosud. Jitka píše a píše. Minulý týden dostala z banky dopis, že jsou v bance v Rusku. Tak zase musela psát, aby to poslali tam, kam patří.

Tak aspoň pár řádků za Př[emka]. Až se někde usadí, tak jistě napíše sám. Často vzpomínáme na Vás. Daří se Vám i paní jistě dobře. Doma je doma. Srdečně Vás oba zdravíme a vzpomínáme.

Nejezch[lebovi] a Skalický[ch]

[P. S.]: Chětli jsme poslat Př[emkovy] fotky, ale třeba by to někomu vadilo.

6

Přemysl Nejezchleba Josefu Škvoreckému
b. d. [pravděpodobně 1971]

Milý Pepo!
Srdečný pozdrav Tobě i paní. Tak se zase jednou dostávám ke psaní a jak vidíš, zase z té Austrálie, ale mezi námi, já už se sem hodím víc než do Československa. Na to, že se tam živoří proti Západu, to bych si snad zvykl. Ale že si z lidí dělaj blázny a cvičí je jak Alíky, tak to asi by mně pod nos nešlo nikdy. Ale kdyby to bývalo šlo, tak jsem tam zůstal určitě déle.

Když mě pak vyhnali, tak jsem jel do Anglie. Chtěl jsem to v Evropě trošku protáhnout, ale tam je zle o práci, tak jsem to vzal nazpátek. Tedy v Anglii se mně velice líbilo. Byl jsem velice příjemně překvapen. Letěl jsem přes Hongkong trochu se podívat na to mraveniště a pak do Darwinu. Práci jsem hledal jenom týden, ale s bydlením to bylo horší, zde je to moc drahé. No, teď už jsem o. k. Zde teď začíná suchá sezóna a je to opravdu krásné počasí. Koupat se můžeš každý den. Pivo se nedá srovnat s Plzní, ale také tak špatné není, a když tak dostanu k snídani maso a mám ho tolik, co u nás celá rodina na den, tak mně jen jich je líto v tom dělnickém ráji. Jak to ty zařídíš, zůstaneš v Kanadě, nebo se vrátíš? Já bych ti to moc nedoporučoval. No ale to je věc, ve které se nedá radit. Já osobně se tam znovu podívám, když mě pustí, protože se dost urazili, ale bylo by to jen tak na skok. Snad i kdyby se to obrátilo, tak bych si tam už nezvykl.

Zdraví Tě i paní Přemek

7
Přemysl Nejezchleba Josefu Škvoreckému
b. d. [pravděpodobně 1971/1972]

Milý Pepo!
Srdečný pozdrav Tobě i Zdeně. Zkoušel jsem psát, jaks mně říkal, o těch zážitcích doma, no, mám asi dvě stránky a něco, hochu, spisovatel ze mě nebude, a to je sure. Jsem rád, že někoho uvidím, kdo s Tebou byl nedávno, to víš, že jsem zvědavý a hodně ho vyzpovídám,[2] ale vybral si špatný čas, to začíná wet s[eason] tady a já myslím i u Tchaj-wanu bude stát za houby, teď je tu nádherně. Takové naše krásné léto. S tím Tvým nakladatelstvím, nešlo by to přehodit na angl[ičtinu] a nějaké komiksy, to by myslím bylo lepší. Zkusím Ti sehnat adresy na naše kluky v Adelaide a v Sydney. Darwin je beznadějný, tady je nás asi 5 a já znám jenom 2. No to víš, držet palce Ti budu.

No a jak je to s Tebou, ještě učíš, nebo jsi samostatný? Kdyby Ti to tam nesedělo, tak přijeď sem. Nevím, jestli by jsi se dostal na universitu a na školu určitě a zde se pořád dá slušně žít.

Tak ať mně taky napíšeš trošku o sobě.

Zdraví vás oba Přemek

8
Josef Škvorecký Anně Nejezchlebové
5. 1. 1973

Milá paní Nejezchlebová,
srdečně Vám děkuji za milý dopis. Jsem rád, že jste nemusela na tu operaci; ona sice kýla nic není, ale každá operace je nepříjemná. Zrovna jsem taky dostal dopis od Přemy, daří se mu dobře a objednává si od nás knihy. Jak víte, máme tu nakladatelství. Taky jsem dostal opravdu nádherné fotografie Náchoda, a ačkoliv odesilatel nebyl uveden, myslím, že jsou od Jitky, resp. jejího manžela. Poděkujte jí za mne, udělaly mi velikou radost.

S námi nic nového není. Jenom práce, starosti a radost, když nám občas vyjde pěkná kniha. Přikládám svou fotografii z přednášky, kterou jsem měl pro české krajany v Chicagu, Asi byste mě už nepoznala, jsem dost tlustý, ale to je z toho sedavého zaměstnání. (...)

2 Šlo o plánované setkání se Škvoreckého přítelem, prozaikem Otou Ulčem.

Milá paní Nejezchlebová, přeju Vám do nového roku co nejvíc Božího požehnání, zdraví a pohody, a abyste měla hodně radosti ze svého vnuka, který se prý dobře učí. Pozdravujte Jitku a jejího muže, a všechny moje staré kamarády, pokud je uvidíte, jako Josku Vávru, Honzu Součka a ty ostatní.

Srdečně Váš Pepa

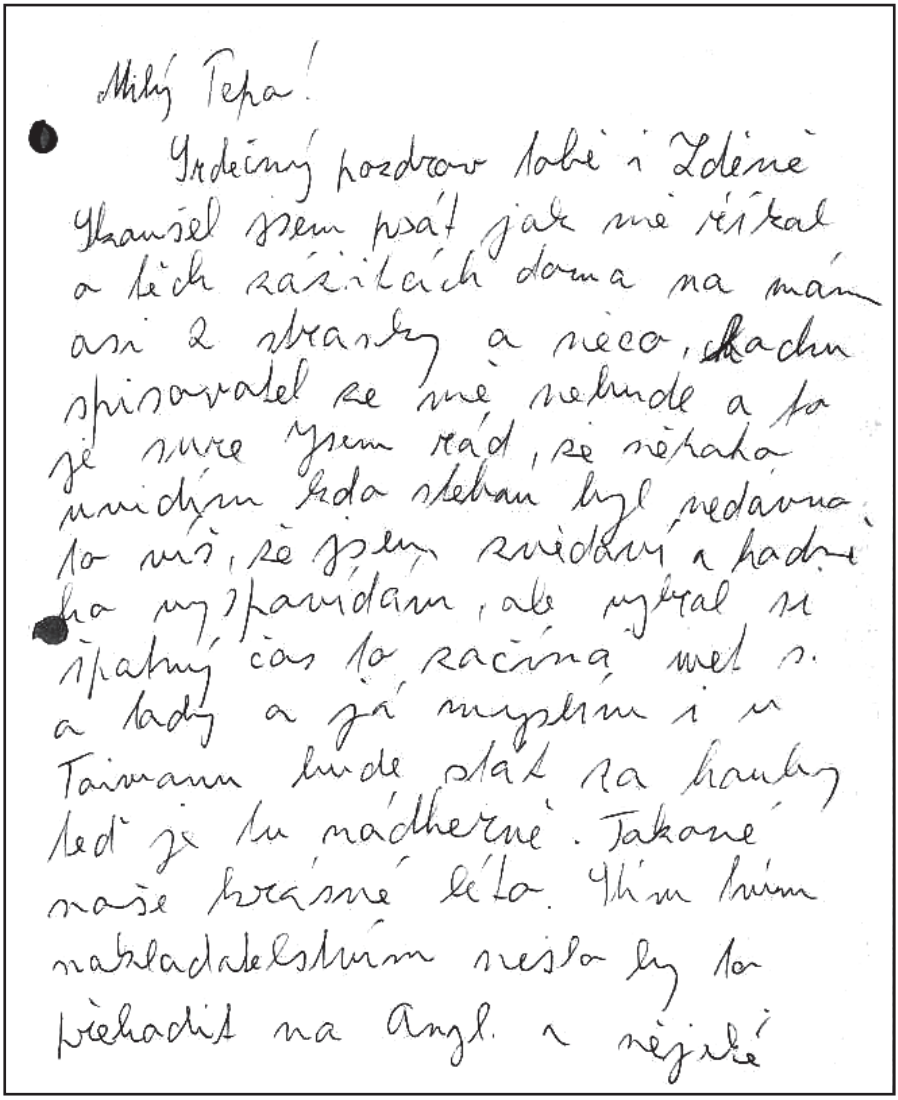

Milý Pepa!

Srdečný pozdrav tobě i Zdeně. Chtěl jsem psát jak mě říkal a těch zážitcích doma na mám asi 2 stránky a něco, ale chudu spisovatel ze mě nebude a to je sice rád, že nějaká umídím kdo stehan byl nedávno. To mi, že jsem zvědavý a hadně ho vyzpovídám, ale vytral se špatný čas to začíná mít s. a tady a já myslím i u Taiwanu bude stát za hranky teď je tu nádherné. Takové naše krásné léto. Tím tím nakladatelstvím nešlo by to překladat na Angl. a nějaké

9
Přemysl Nejezchleba Josefu Škvoreckému
22. 4. [1973]

Milý Pepo!
Díky za dopis a knihy. Tak mám Z[deninu] Honzlovou a Mirákl. Nezapomeň na Tankový prapor. Peníze Ti pošlu hned po svátcích. Jak jsem Ti psal, já tu úplně poustevničím. Je to hostel, je zde asi 400–450 lidí. Moc se to zde střídá a akorát znám podle vidění 2 číšci, tak Ti v tomhle pomoct moc nemohu. Ale jak tak koukám, vydáváš to v Belgii, to taky není tak laciný stát. Neměl bys to lepší v Hongkongu? Zde z Austrálie to tak dělaj. Z Anglie dokonce [v] Č. S. Ale ty by Ti to asi neudělali. Ověř si to. Priscilla[3] by Ti v tom mohla dost pomoct. Taky si myslím, že bys měl lépe hledět se dostat na universitu sem, počasí tu máš rozhodně lepší, a kdyby jsi se na ni dostal, máš to stálé. Mně Honza už taky dlouho nepsal, mám obavu, že to tam asi utahují, protože mně přestalo psát více známých.

Tak Tě ještě jednou srdečně zdravím. Pozdravuj ode mě Ulčovy.

Přemek

10
Josef Škvorecký Jitce Skalické
5. 6. 1974

Milá Jitko,
přijmi naši upřímnou soustrast. Věř, že Tvoje maminka byla i pro mne víc než jenom paní Nejezchlebová; byla kusem našeho společného života ve světě, který už neexistuje.

Tvoji Zdena a Pepík

11
Josef Škvorecký Jitce Skalické
22. 3. 1977

Milá Jitko,
neměla bys fotku Přemy ve vojenském z r. 1945? Nebo vůbec nějaké Přemovy fotky z konce války či těsně po ní? A vůbec fotky z května 45? Spolehlivě bych vrátil, dal bych si je ofotit.[4]

3 Manželka Oty Ulče.
4 Škvorecký v této době sháněl fotografie do připravované knihy *Samožerbuch* (1977).

Přemovi jsem psal. Dostalas můj dopis s fotkama?

Tvůj Pepík

12

Josef Škvorecký Jitce Skalické
24. 12. 1977

Milá Jitko,
slova mi schází. Tvůj dopis přišel pár dní před Štědrým dnem, den poté, co jsem Přemovi psal. Pokusím se v Perthu zjistit, jak k tomu došlo, a podaří-li se mi to, podám Ti zprávu.

Často jsem na Přemu myslel. Byl to můj nejlepší kamarád z mládí; později už taková kamarádství nevznikají. Přál bych si, aby sis mohla přečíst můj poslední román, jehož hrdinou je právě on, Tvůj bratr. Je mi, jako by mi zmizelo něco velmi podstatního z mého vlastního života.

Potěš Tě Bůh!

Tvůj Pepík

P. S.: Potvrď mi, prosím, žes tenhle dopis dostala, třeba na pohlednici.

13

Josef Škvorecký Jitce Skalické
21. 4. 1978

Milá Jitko,
zjistil jsem přes přátele v Austrálii několik podrobností o Přemově smrti. Zemřel na „aucte bacterial meningitis"; nevím přesně, co to je, ale zřejmě nějaká infekční nemoc. Došlo k tomu 8. srpna 1977 a pohřben byl na „general section of Karrakatta Cemetery, Western Australia". Pohřební ústav byl Arthur J. Purslowe and Company, Funeral Director, 15 Scarborough Beach Road, North Perth, WA. Registraci úmrtí provedl Reginald Alfred Peers, Deputy Registrar Geberal for the State of Western Australia, Perth. Registrační číslo Death Certificate (Úmrtní list) je 3148/77.

To je vše, co jsem mohl zjistit. Bohužel, Přemovi to už nepomůže, ale snad bude dobře, když budeš přesně vědět, jak Tvůj bratr skonal a kde je pochován.

Je mi z toho, věř mi, velice smutno. Jako by mně zemřel bratr. Přema byl nejstarší kamarád, a i když jsme se od svých čtyřiadvaceti let neviděli, neměl jsem nikdy lepšího. Pokusil jsem se postavit mu pomníček ve svém posledním románu, ale co je to všechno platné, život je nenahraditelný.

Doufám, že aspoň Tobě a Tvé rodině se dobře daří, a přeju Ti, aby se Tvůj syn dostal na universitu. Ale i když se nedostane, žít se dá dobře i bez university, často líp. Napiš mi občas, pokud budeš chtít a moci, co je u Vás nového.

Srdečně Tvůj Pepík

14
Jitka Skalická Josefu Škvoreckému
6. 5. 1978

Milý Pepíku,
mnohokrát děkuji za Tvou zprávu. Máš pravdu, Přemovi to nepomůže, ale já jsem mnohem klidnější, protože mě stále strašila myšlenka, že tam někde byl sám a nikdo mu nepomohl. Tahle nemoc, jak jsem zjistila, je velmi rychlá, a doufám, že se tedy netrápil.

Pokud se týká peněz, již v únoru jsem dostala z nějakého našeho úřadu podepsat hlášení o penězích v cizině. Chtějí na mně spoustu dokladů, mimo jiné i oddací list rodičů, nebo aspoň místo a datum sňatku. Právě tento doklad mi chybí, protože po mamince nic nezůstalo. Nevím, jestli to tedy na tomhle neztroskotá. V případě, že by byly nějaké problémy, obrátila bych se na Tebe, zda by to nešlo nějak zařídit. (...)

Zdraví Jitka

Poznámka editora:
Výběr z korespondence Josefa Škvoreckého a rodiny Nejezchlebových a Skalických je zde publikován s drobnými pravopisnými a gramatickými zásahy na úrovni běžné korektury. V případě dopisů Přemysla Nejezchleby jsme však v tomto ohledu nebyli důslední: nezasahovali jsme do syntaxe a ponechali jsme i další drobné odchylky od obvyklých norem, abychom tak alespoň zčásti respektovali autorovu osobitost i známky jeho dlouhodobého odloučení od praktické psané češtiny. Dopustili jsme se také několika výpustek: vesměs jde o pasáže zabývající se interními rodinnými záležitostmi bez přímé souvislosti s pisatelem a adresátem.

Dopisy č. 1, 8, 11, 12 a 13 jsou uloženy v soukromém archivu rodiny Skalických. Dopisy č. 2, 4 a 10 jsou uloženy v osobním fondu Alexandra Skalického st. v archivu Moravské galerie v Brně. Dopisy č. 3, 5, 6, 7 a 14 jsou uloženy v osobním fondu Josefa Škvoreckého v Hoover Institution na Stanford University v Kalifornii, USA. Dopis č. 9 je uložen v osobním fondu Josefa Škvoreckého v Thomas Fisher Rare Book Library v Torontu.

(mlp)

DVĚ PROTISOCIALISTICKÉ A HRUBĚ ANTISOVĚTSKÉ KNIHY JOSEFA ŠKVORECKÉHO

Ve 38. čísle sborníku *Securitas Imperii* publikoval historik Adam Havlík studii s názvem „Žádám o vyslovení absolutního zákazu. Odbor zahraničního tisku jako součást informační politiky ministerstva vnitra“.[1] Zabývá se v ní činností tzv. odboru zahraničního tisku (OZT) Státní bezpečnosti v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. „Jeho zaměstnanci pracovali mj. v utajení na poštách, kde prověřovali balíčky se zahraničními časopisy a knihami a závadné tituly vyřazovali z oběhu,“ uvádí autor a pokračuje: „Při »záchytu« titulů označených jako nepřípustné odbor prostřednictvím náčelníka navrhoval písemné zákazy jejich dovozu. U periodik směřoval OZT své návrhy na tiskový úřad: od roku 1969 to byl Český úřad pro tisk a informace, od roku 1980 po reorganizaci pak Federální úřad pro tisk a informace. Tiskový úřad tedy návrhy odboru zahraničního tisku schvaloval a vydával posléze v případě potřeby samotné rozhodnutí o zákazu dovozu konkrétního titulu. U neperiodických tiskovin komunikoval OZT podobným způsobem s ministerstvem kultury.“

Vzhledem k enormní vytíženosti pracovníků (Havlík poznamenává, že počátkem sedmdesátých let připadalo na jednoho zaměstnance zkontrolovat 1200 zásilek denně!) je pravděpodobné, že hrubým sítem leccos propadlo. Na druhé straně u časopisů i knižních publikací z exilových nakladatelství je téměř jisté, že byly do Československa zasílány opakovaně, takže dříve nebo později na ně musely „orgány“ narazit a po nekomplikované proceduře vyslovit zákaz jejich dovozu. Ten sice bylo možno mlčky předpokládat, pořádek však musel být.

Podle informace od dr. Havlíka se dochovalo zhruba dvacet archivních kartonů s posudky na problematické knihy. Nešlo přitom jen o exulantskou produkci; často OZT musel řešit i publikace cizojazyčné od titulů křesťanské literatury přes vědecké práce a publicistiku až po pornografii. „K návrhům na vyslovení zákazu, které putovaly z OZT na resort kultury, se obvykle přidávaly i stručné analýzy jednotlivých děl v rozsahu od několika odstavců až po několik

1 Havlík, Adam: „Žádám o vyslovení absolutního zákazu. Odbor zahraničního tisku jako součást informační politiky ministerstva vnitra“. *Securitas Imperii* 2021, sv. 38, s. 146–172.

stránek," uvádí autor ve své studii. „Obsahovaly obvykle základní údaje (jméno autora, rok a místo vydání, název nakladatele), stručnou anotaci knihy, vedle toho i několik citovaných pasáží dokládajících její »závadnost« a často i závěrečnou charakteristiku."

Z obrovského množství posudků vybral Adam Havlík pro čtenáře Dannyho dva, týkající se knih Josefa Škvoreckého.[2] OZT je adresoval Ministerstvu kultury ČSR, které pak rozhodlo o zákazu dovozu. Z obou je patrné, že pracovníci odboru nedisponovali literárněvědným vzděláním, svou argumentaci se nesnažili formulovat do zbytečně komplikovaných vět a nechali raději „mluvit" samotného autora. Jejich posudky mají zcela úřední charakter, jemuž se však přinejmenším v jednom případě nevyhnulo „kouzlo nechtěného".

(red.)

Příběh inženýra lidských duší

Autor knihy československý emigrant Josef Škvorecký je znám svým antikomunistickým a protisovětským postojem. Kniha se skládá ze dvou dílů.

V úvodu knihy se autor snaží představit nám sebe v úloze „intelektuálního světáka, který na veškeré problémy kolem sebe hledí z úžasného nadhledu svých nedoceněných schopností". Autor se snaží ve svém nenávistném postoji ke všemu pokrokovému pomlouvat naše socialistické zřízení a Sovětský svaz, jeho životní úroveň a také ostatní socialistické státy. Nezapomíná na urážky předních představitelů státu a na urážky Bezpečnosti. Pro dokreslení jeho nezávislého[3] postoje uvádíme některé pasáže z uvedené knihy.

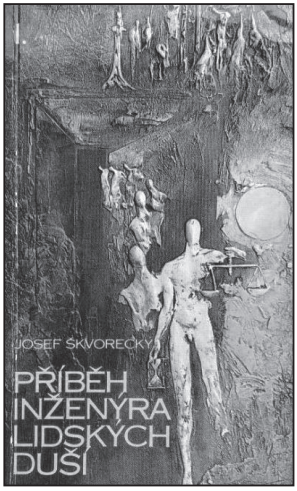

Např. na str. 121 se říká: „Takže mistře, jak jsem povídal: znám se s Husákem. Dobře se s ním znám. Když jsem byl naposled v Praze, sešli jsme se, tajně of course, a mám to všechno od něj. Hraje takovou hru s Moskvou. Vydat váš román, nebude problém". „Ale moje jméno je na tom indexu". „Vydáte ho pod jiným jménem." Pokusím se mu vysvětlit, že obsah mého díla by neprošel pod žádným jménem. „Když řeknu Gustovi, Gusta poru-

2 ABS, přír. č. 259, k. 7, zákazy na MK ČSR (1979)

3 Ačkoli měl pisatel nepochybně na mysli výraz „nenávistného", upsal se způsobem vskutku půvabným. Není bez zajímavosti, že stejnou chybu udělal o několik řádků výše, kde ji však opravil.

čí“ mávne rukou. „Všechno je dohodnuté. To se jen tak presentuje masám. Všechno je úplně olrajt. V naprostém pořádku“.

Ve druhém dílu ve snaze pošpinit naši Bezpečnost, vypráví autor příběh emigranta Ctibora Totha, který byl prý obviněn, že zůstal na Západě, přesto, že se den před tím vrátil do Československa. Rozhovor pokračuje dále na ministerstvu vnitra. Na str. 45: „Já teď vše opakoval, on (vyšetřující orgán MV) mě opět mlčky vyslechl a řekl, že jelikož jsem v Praze a ne v Londýně, jde snad o omyl. Opravil jsem ho, že jde určitě o omyl, a on to připustil. „Jak ovšem mohlo dojít k takovému omylu?“ zeptal jsem se. Odpověděl, že k omylu došlo v Londýně, protože zprávu dostali z čs. velvyslanectví, a že se to vyšetří. „Dáte potom do Rudého práva opravu?“ Chtěl jsem vědět. Chvíli jsem měl dojem, že mně znovu požádá, abych to opakoval, protože velmi dlouho mlčel. Poté však pravil: „Soudruhu, dívejte se na to takhle. Těch několik lidí, kteří vás osobně znají, si uvědomí, že to není pravda, že zrádce nejste. Ti co vás neznají a co si úvodník přečtou, na ty to bude mít dobrý pedagogický dopad“… „Já dámy a pánové přímo cítil, že si přeje, abych byl raději v tom Leedsu, že je to vlastně ode mě drzost, že tam nejsem. Začal jsem se bát a tehdy jsem ještě nevěděl čeho“.

„A měl pravdu“, řekne hostitel. „Vždyť vy jste svou existencí v Praze popíral spolehlivost, ne-li dokonce pravdivost údajů stranického tisku“.

V dalším se autor na příběhu C. Totha snaží čtenáře přesvědčit o tom, že „situace intelektuálů při naší současné politice je zoufalá“. Hovoří o pronásledování, odposleších apod. Tvrdí, že všechny tyto formy tzv. útisku nutí valnou většinu inteligence k odchodu do zahraničí.

V další části knihy na str. 60–69 líčí pisatel vulgárním způsobem život pracujících v Sovětském svazu. Obviňuje je z naprosté nevědomosti, neschopnosti a zejména alkoholismu. Na str. 61 např. uvádí: „Kuda do Guma?“ Soudruh jenom ukázal palcem za sebe a pravil: „Sleduj múžikov“, což jsem si vysvětlil tak, že ze všech stran budou do místního Gumu proudit soudruzi. A jak tak jdu, asi 20 metrů od prvního stavení na nejzazším okraji města vidím najednou na zemi ležet mužíka v laptích. Přistoupil jsem k němu a ulekl jsem se, neb vypadal mrtvej. Ale když jsem se k němu shýbl, poznal jsem, že pouze spí. Byl přisát k prázdné láhvi od vodky… A jak tak jdu dál všude mužíci, asi tak v dvacetimetrovejch rozestupech, každej s prázdnou láhví vedle sebe nebo přisátý a všichni jako jeden muž(ík) spěj, inu kázeň!…

…a protože v Sovětském svazu je všechno veliký a gigantický, ta usnuvší alej se klikatila ulicema dobrý tři versty. Všichni položený na zemi, všichni s lahvičkama po boku, či přisátý. Pak jsem konečně uviděl jednoho, kterej ještě neležel, ale právě si lehal, přisátej k lahvi… čím dále jsem šel, tím byla hladina

vodky v těch lahvích vejš a vejš, takže jsem logicky usoudil, že se blížím ke zdroji lihovin… vejdu dovnitř, dále v hale kulatej pult a vevnitř v pultě dvě soudružky. Stojej tam po pás v rublech a k nim se táhne ukázněná fronta mužíků, každej v ruce připravený tři ruble, a každej když přistoupí k pultu, jedna soudružka mu ty ruble vezme a hodí je pod sebe, druhá mu podá láhev, mužík uchopí špunt do zubů, to už k pultu přistupuje další, soudružka mu vezme tři ruble, všechno v naprostém pořádku a tichu bez výtržností. Jak šťastný a ukázněný lid!"

V závěru druhého dílu na str. 344 vzpomíná autor „prostřednictvím agentury Reuter" na tzv. „sovětský vpád do Československa". Říká zde: „Ke spisovatelům, kteří spáchali sebevraždu po sovětském vpádu, přibylo nové jméno. Básník Jan Prouza byl dne 28. 8. 1972 nalezen ve svém bytě oběšen. Literární dráha tohoto veřejnosti málo známého spisovatele se vyznačovala řadou konfliktů s oficiálními představiteli kultury, jež začaly poté, co v roce 1955 vydal sbírku „Milostné zvláštnosti", a vyvrcholily v roce 1970, kdy byl zatčen a krátký čas držen ve vazbě, protože spolupodepsal petici žádající propuštění několika vězněných stoupenců A. Dubčeka. Bezprostřední příčina sebevraždy není známa. Zdá se, že J. Prouza nezanechal žádný dopis na rozloučenou, pokud takový dokument včas neodstranila policie".

Zaměření této emigrantské publikace je protisocialistické a hrubě antisovětské.

Hořkej svět

Čj.: OZT/0164/79
Ministerstvo kultury ČSR
ředitel III. odboru
s. František Janský
Praha

Dne 12. května 1979
TAJNÉ!
Výtisk č.: 6
Počet listů: 14
Příloha: 4 knihy

Žádám Vás, aby ministerstvo kultury ČSR vyslovilo ve smyslu § 4 zák. č. 94/1949 Sb. zákaz dovozu a rozšiřování těchto zahraničních publikací?

Autor: Škvorecký Josef kniha přiložena 1x
Vydavatel: Nakladatelství 68 Publishers, Corp. Toronto

Publikace emigranta Josefa Škvoreckého je souborem povídek se sionistickou a intelektuální tematikou od roku 1946 až do roku 1967. Kniha je rozdělena do 4 kapitol. V celém svém dějovém pásmu je vedena nenávistným po-

stojem vůči našemu socialistickému státu. Obsahem skoro všech povídek jsou urážky a pomluvy československého socialistického zřízení.

Např. na str. 160 v povídce nazvané „Práce pro kádrováky“ se píše: „Nechutí ke komunismu se pan dr. Bohadlo netajil. Tak si žili, tloustli, měli se dobře. V únoru 1948 se to pod panem doktorem samozřejmě zakymácelo. Ale chytil se hrazdy, kterou mu podali, a provedl na ní grandiózní sklopku. Podal přihlášku do komunistické strany. Co víc. Vyřídili mu ji kladně. Tak se stal pan dr. Bohadlo komunistou. Samozřejmě, uvrhl se tím do těžkých niterných zápasů. Zápasil sám v sobě kudy chodil, a nakonec čím dál tím víc začal chodit k papá Nedochodilovi. Tam vysvětloval. Je už starý, nezvyklý fyzické práci. Co by dělal, kdyby ho vyhodili? Živí ženu, která je nemocná a potřebuje lázně. Někdo musí zůstat, aby pomáhal, kde se dá, a zachraňoval, co se dá. Tohle poslední zavánělo heroicky. A to mu taky papá Nedochodil nejvíc schvaloval. Ale tou dobou mu ještě bylo hej. Pak teprv přišla rána. Papež vyhlásil exkomunikaci. A pane, napařil jim to. Všichni členové komunistické strany na prvním místě. Všichni, kdož pomáhají komunistickému hnutí, kdož čtou komunistické knihy a tisk, poslouchají komunistický rozhlas apod. Tedy u nás prakticky všichni. Nejvíc ovšem členové strany…“.

Na str. 163 dále pokračuje: „Když se jednalo o poukaz do lázní, jeho manželka ho dostala, ačkoliv třeba manželka jednoho chudého ševce, který si houževnatě držel soukromou živnost v suterénu baráku, kde měl pan dr. Bohadlo apartmá, ho nedostala. Prosím vás, vy se divíte? Vy jste asi nějací divní. Vždyť pan dr. Bohadlo byl kádr. Pracující inteligent. Kdežto ten švec? Pane jen by mu dovolili, aby se trochu zmoh, viděli byste, jak by nabral tovaryše a vesele začal vykořisťovat. V těchhle lidech to je. Drobní výrobci jsou zárodky kapitalismu.“

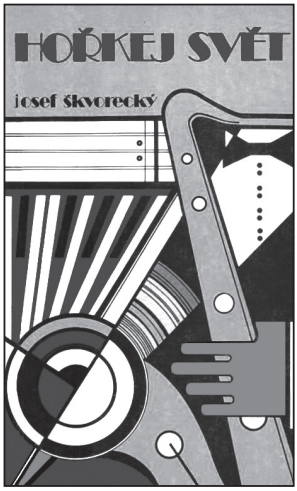

„Pan dr. Bohadlo se tedy stal nějakým ještě vrchnějším soudcem a nakonec instruktorem politického školení. Pomáhal, kde se dalo, a zachraňoval, co se dalo, to ano. Jen za rok 1950 podstrčil 28 balíčků americké čokolády, 5 kg vitamínů, 3 kg hroznového cukru, 2000 cigaret, 18 knih ke čtení a 22 knih modlitebních. Všechno si zapisoval se jménem, datem, druhem zboží a množstvím. V proklínání komunistické strany dosáhl, myslím, hearstovské úrovně. Tak to šlo. Co? Cože? Jestli je pořád tím soudcem na Pankráci? Jestli ho neprokoukli a nezbavili se ho? Ale milánkové, jak jste

hloupoučcí! Samozřejmě, přirozeně, pochopitelně! Naše společnost se nakonec vždycky zbaví vnitřních nepřátel, byť ji třeba po léta udržovali v omylu. Naše společnost se zbavila a zbavuje všech příživníků, kteří se domnívají, že se schovají za fráze aby jimi kryli svoje nekalé rejdy.

A pan dr. Bohadlo? Samozřejmě, že se ho nakonec naše společnost zbavila. A jak? Umřel. Klepla ho pepka. Smrt, málo platné, je nejlepší kádrovák".

V další povídce, nazvané „Dobře prověřená Lizetka", Škvorecký na str. 18 [spr. 186, pozn. red.] píše: „Když mě vyhodili, Lizetku nevyhodili. Prověřili ji se vším všudy, i s jejími šesti semestry a žádnou zkouškou. Dokonce ani kolokviem. Mě vyhodili, ačkoliv jsem měl jen pět semestrů a přitom půlku první štace. Ale byl jsem živel podezřelý ze sympatií k Západu, protože se vědělo o mé činnosti v Zetkově swingbandu a protože, já blbec, přišel k prověrce v barevných fuseklích. Fendrych, ten šilhavý s předkusem, mi na ně celou tu dobu čuměl a pokaždé, když se zeptal nějakou důležitou otázku, například „Pocházíš z dělnické třídy, kolego?" nebo „Věříš v Boha, kolego?", zamžoural očima, jako kdyby ho ty výrobky dosud soukromého průmyslu dráždily. Samozřejmě mě neprověřil. A tenhle samý Rendrych prověřoval Lizetku, která ze sympatií podezřelá nebyla a dokonce právem… jak Fendrych mžoural, jenže na žádné fusekle, na nic takového – Lizetka si na to určitě vzala svou nejstarší blůzu, kterou jí její milenci [spr. milci, pozn. red.] samým objímáním potrhali, aby vzbudila třídní dojem. Taky určitě bez veškerého studu zdůrazňovala dělnictví svého otce kulisáka, ačkoliv normálně, když o tom už jo musela mluvit, říkávala, že je v Národním divadle. Pokud teda Fendrych na něco mžoural, mžoural na Lizetčinu podprsenku, do které, ví Bůh, měla co dát, anebo na zaštupovaná kolínka, která před ním bezpochyby obratně odhalovala, poněvadž moc dobře věděla, že vydají za dva kádrové posudky. A tak ji Fendrych prověřil, tu svini vysočanskou".

Na str. 192 autor pokračuje: „A jedno se jí musí nechat: na staré přátele nezapomněla. Kmenoví překladatelé nakladatelství přišli o práci, neboť Lizetka rozdělila všechny překlady rovnoměrně svým známým. I já jsem přeložil s pomocí kapesního slovníku L. [v knize Leontina, spr. Leontije, pozn. red.] Kopeckého z ruštiny nějaké básně Maocetunga a příručku o trestech. Následků se Lizetka nedočkala. Na sjezdu spisovatelů se seznámila s někým ze zamini. Za měsíc nato byla jmenována kulturním přidělencem v Rio de Janeiru místo nějakého Hrubeše, který se kvůli tomu pět let učil portugalsky…

… A protože kádrové posudky, třídní původ, brigádnické hodiny a zásluhy jsou jedna věc, a pěkná ňadra, zadek a zelené oči jsou druhá věc."

Obsah publikace hrubým způsobem zesměšňuje a uráží čs. socialistické zřízení. *Připravil Adam Havlík*

S HELENOU AXLEROVOU O DVOU NOVÝCH VYDÁNÍCH HONZLOVÉ

Irena Jirků

Helena Axlerová (*1931) vystudovala v Praze prestižní francouzské gymnázium, jako dcera advokáta však v padesátých letech minulého století nemohla ani pomýšlet na vysokou školu. Začátkem šedesátých let byla nakonec donucena emigrovat, přičemž se svými dětmi se potkala v zahraničí až po několika letech. I když ve Francii zpočátku prožívala těžké období, stále ji miluje a považuje za svou druhou vlast. Alespoň na dálku se však od devadesátých let také zapojila do různých česko-francouzských kulturních projektů, spolupracovala s Association Olga Havel France a mimo jiné se velkou měrou zasloužila o loňské nové vydání románu *Honzlová* od Zdeny Salivarové. A také ho přeložila do francouzštiny.

❑ *Jak se přihodilo, že jste se podílela na opětovném vydání Honzlové?*

Na začátku loňského roku jsem si s paní Salivarovou vyměnila jeden e-mail. Ptala jsem se jí na zdraví, jak se daří. Odpověděla velmi krátce a ve mně to vzbudilo dojem, že jí není dobře, že si připadá osamocená. Celková situace nebyla zrovna příznivá, vrcholila epidemie covidu, která se ve vlnách vracela a komplikovala nám všem život. Pak jsem si ale vzpomněla na Ivanu Tomkovou z pražského nakladatelství Argo, s níž jsem si psala v souvislosti s knihami Francouze Jeana-Michela Guenassii, a řekla jsem si, že se jí prostě zeptám, jestli by nebylo možné znovu vydat *Honzlovou*.

Helena Axlerová, foto Irena Jirků

❑ *To byl výborný nápad. Honzlová v Česku poprvé vyšla před 32 lety a naposledy před 21 lety.*

A ta vydání jsou zcela vyprodaná, kniha není k sehnání, jedině snad v méně známých antikvariátech. To jsem věděla. Myslela jsem na to, že nové vydání by autorce mohlo přispět nejen materiálně, ale hlavně morálně. Dokázalo by jí, že není sama, že se na ni nezapomíná.

❑ *Když jste oslovila nakladatelství Argo, bylo hned pro?*

Odpověď jsem měla už nazítří, velice příznivou a poctivou: Argo zařadí *Honzlovou* do edičního plánu, a to i kdyby se nenašel žádný finanční příspěvek. Když se najde, využije ho nakladatelství na vylepšení tisku knihy.

❑ *Finanční příspěvek? Vy jste knihu podpořila z vlastní kapsy?*

Víte, Honzlová je můj oblíbený text a také časté téma rozhovorů, které vedu roky se svou sestřenicí, soudkyní Irenou Pelikánovou, a jejím synem Robertem Pelikánem (*právníkem a někdejším ministrem spravedlnosti za ANO, pozn. autorky*). A právě Robert Pelikán nabídl finanční příspěvek, aby se opětovné vydání usnadnilo. Vlastně ještě ten večer, kdy jsem volala do Arga a nevěděla, jak to dopadne, jsme s Irenou a Robertem sestavili skupinku „první pomoci vydání *Honzlové*“. A já do ní posléze přidala ještě několik členů, kteří to zatím ještě netušili, ale o jejichž souhlasu jsem nepochybovala.

❑ *Takže na vydání přispělo více lidí?*

Kniha vyšla v říjnu 2021, k narozeninám Zdeny Salivarové. Do klubu jsme ještě přizvali mou kamarádku z dětství Narcisu Vacovskou-Delcroix, přátele z emigrace Evu a Káju Marnčákovy a mé dcery Adrienu a Helenu. Na celé jednání s nakladatelstvím a Robertem Pelikánem, který naši skupinku „zastupoval“, mám jen radostné vzpomínky.

❑ *Prý jste Honzlovou také přeložila do francouzštiny?*

Přála jsem si, aby si alespoň moji nejbližší francouzští přátelé mohli představit realitu a atmosféru každodenního života v Československu v dobách stalinismu, a to přesto, že nemohou ocenit autorčin literární jazyk. Překládat jsem začala někdy v devadesátých letech, pak jsem to nechala dlouho ležet a vrátila jsem se k tomu až kolem roku 2010, na žádost a naléhání právě Pelikánových. Kdykoliv jsem se s nimi setkala, v Praze nebo v Paříži, první Robertova otázka nezněla „jak se ti daří?“, ale „jak jsi na tom s *Honzlovou*?“. Doprovázeno takovým tím pohledem, aby mě snad nenapadlo něco si vymýšlet. To už jsem

byla v penzi, a tak jsem se překladu věnovala poctivě, snažila jsem se, i když výsledek není dokonalý, jak bych si přála.

❑ *Váš překlad vyšel i knižně. Kdo ho vydal??*

Moji nejstarší a drazí pražští přátelé Zuzana a Václav Ševčíkovi a Martin Kuna s manželkou Alenou mě přiměli, abych nechala vytisknout alespoň malý počet výtisků v Praze. A také mi hodně pomohli, byly to s nimi dlouhé porady. Fotograf Jiří Všetečka, další dobrý člověk a přítel, věnoval snímek na titulní stránku. Martin Kuna zalomil stránky, provedl technickou a grafickou úpravu a zařídil pak také vše potřebné ve spřízněné tiskárně. Vydali jsme sto výtisků, pár exemplářů zůstalo v Praze, hodně si jich odvezla Irena Pelikánová do Lucemburku, kde je rozdávala spolupracovníkům u evropského soudu *(Pelikánová roky působila jako soudkyně Tribunálu Soudního dvora Evropské unie, pozn. autorky).* A já jsem ji podezřívala, že jim to nakazuje jako povinnou četbu! Zbytek knih jsem rozdala v Paříži svým přátelům a známým.

❑ *Takže to byl vlastně soukromý tisk. Existuje možnost, že by Honzlovou mohlo vydat některé francouzské nakladatelství?*

Dvakrát v rozmezí několika let jsem se pokoušela vzbudit zájem francouzských nakladatelů, nikdy se to ale nestalo tématem k jednání. Nedávno se o totéž pokoušela francouzská spisovatelka Anne Delaflotte, která můj překlad četla. Neberu to tragicky. Pro mě je teď nejdůležitější, že *Honzlová* je opět na pultech českých knihkupectví.

❑ *Potěšilo to paní Salivarovou?*

Velice si vážím toho, že mohu být s paní Salivarovou ve spojení. Korespondovaly jsme spolu během překládání a pokračovaly i potom. Naše virtuální styky se dostaly na stupeň přátelské vřelosti, ale myslím, že na ni v poslední době působí hlavně únava z toho všeho, co prožila, co obětovala úkolům, které na sebe naložila. Teď zrovna neodpovídá, když nejde o nic konkrétního, a já ji úplně chápu, respektuji. Budu pokračovat v zasílání pozdravů – alespoň čtyřikrát do roka, aby věděla, že my, její generace, nezapomínáme. A doufám, že nezapomíná ani nikdo z těch, kteří si jednou nebo desetkrát přečetli *Honzlovou*.

Rozhovor byl publikován 17. 8. 2022 na stránkách aktualne.cz pod názvem Na nové vydání Honzlové přispěl exministr Pelikán. Vymyslela ho však Helena Axlerová.
V Dannym vychází se souhlasem autorky v redakčně zkrácené podobě.

A napiš, když budeš mít náladu

Netradiční formou vzniklo a bylo publikováno pokračování korespondence Josefa Škvoreckého s Lubomírem Dorůžkou. Jak čtenáři *Dannyho* dobře vědí, první svazek, pokrývající období 1950–1960, vydala roku 2007 Literární akademie pod názvem *Psaní, jazz a bláto v pásech*. Druhý svazek *Na shledanou v lepších časech*, zahrnující dopisy z let 1969–1989, vyšel již péčí nakladatelství Books and Cards roku 2011. Po smrti obou autorů, a tedy bez možnosti jejich ediční spolupráce, nastala vydavatelská přestávka, kterou poněkud paradoxně ukončil až covid. Na jaře 2021 se studenti Vysoké školy kreativní komunikace (VŠKK), přihlášení do textologického semináře, pustili v rámci distanční výuky do ediční práce na dalších dopisech. Výsledek, který pak redakčně dotáhl Michal Přibáň, vydala VŠKK jako „předběžný“ třetí svazek Škvoreckého a Dorůžkovy korespondence, oproti těm předchozím velmi útlý; označen je jako sv. č. 32a ediční řady Spisů Josefa Škvoreckého. Kniha obsahuje dopisy z let 1990–1992, tedy z poněkud rozporuplného období, začínajícího opojením z náhle nabyté svobody a končícího deziluzí pramenící v obtížích komunikace mezi domovem a exilem, konkrétně pak ve vydání tzv. Cibulkových seznamů. Na obálce knihy píše editor: „Vzhledem k podmínkám, za jakých naše publikace vznikala (nemohli jsme například spolehlivě ověřit, zda se v pozůstalosti Josefa Škvoreckého nenacházejí některé další dopisy), ji nepovažujeme za regulérní svazek Spisů, nýbrž „jen“ za přílohu svazku předchozího, adresovanou nejvážnějším zájemcům o dílo obou autorů. Nezastíráme také, že primárním záměrem bylo nabídnout studentům osobní setkání s textologickou a ediční praxí. Mým mladým spoluеditorům práce na této knize poskytla vhled nejen do života dvou významných osobností, ale také do klíčového období dějin naší země, kdy se začínala formovat současná společenská realita.“

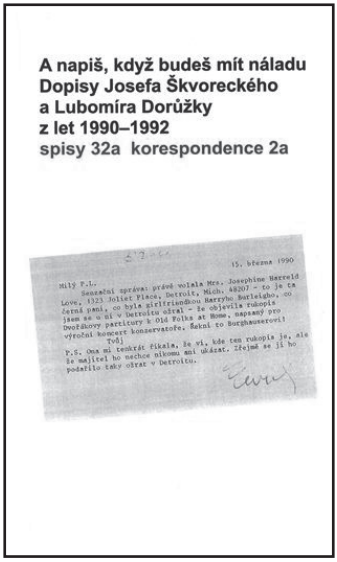

(zar)

Přednáškový cyklus o Josefu Škvoreckém v Matici české

Matice česká při Společnosti Národního muzea uspořádala v březnu 2022 cyklus tří přednášek při příležitosti desátého výročí úmrtí Josefa Škvoreckého. V Národním muzeu v Praze vystoupili Michael Špirit (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy) a Michal Přibáň (Ústav pro českou literaturu AV ČR) jako odborníci, kteří se Škvoreckým zabývají již dlouhodobě, a Jana Mikolášková, která v loňském roce obhájila na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity výtečnou bakalářskou práci na téma Filmové scénáře *Zbabělců*. Michael Špirit představil genezi a recepci *Zbabělců* v politicko-kulturních souřadnicích jejich doby a věnoval se i další Škvoreckého tvorbě. Michal Přibáň se zabýval „Josefem Škvoreckým v nakladatelství jeho ženy", totiž historií Sixty-Eight Publishers, podílem Škvoreckého a Zdeny Salivarové na chodu podniku a způsoby, jimiž nakladatelství komunikovalo se svými autorkami a autory, protějšky na literární scéně a publikem. Závěrečná přednáška Jany Mikoláškové shrnula její práci a položila otázku, proč nebyli *Zbabělci* navzdory čtyřem scénáristickým snahám (Miloše Formana a Josefa Škvoreckého, Petra Jarchovského, Bohdana Slámy a Andrey Sedláčkové) dosud zfilmováni a jaké filmové možnosti toto dílo nabízí. Přednášky přitáhly pozornost veřejnosti včetně studentek a studentů.

Pavel Muchka

Díky za vše, Lydie!

V úterý 5. dubna 2022 se uskutečnil ve velkém sále náchodského Beránku vzpomínkový večer nazvaný *Díky za vše, Lydie!*, organizovaný městem Náchod jako projev vděku za vše, co pro kulturní život města a regionu loni zesnulá Mgr. Lydie Baštecká za dobu působení vykonala. Večer s hudbou, vzpomínkami, projekcí fotografií ad. zasvěceně moderovali Lucie Peterková a Štěpán Macura. V úvodu zazněla v reprodukci píseň Potměšilý host v podání Hany Hegerové, a pak jsme se dovídali mnohé o životě Lydie Baštecké. Ve vzpomínkových vstupech promluvil její nástupce ve funkci ředitele Státního okresního archivu dr. Jaroslav Čáp, její podíl na kulturním životě města, zejména na literárně hudebních večerech připomněl Aleš Fetters, o jejím širším působení hovořili Petr Vlček a Ctibor Košťál. Její činnost ve vedení Komorní hudby Náchod zhodnotil její nástupce Milan Poutník. První živý hudební vstup zajistil komorní soubor Škroup z Lázní Bohdaneč, v němž v době svého pardubického působení Lydia Baštecká hrála. O druhý vstup se postarala náchodská skupina 6 Na Chodníku. Klavíristka a učitelka zdejší ZUŠ Olena Ivaněnko před svým klavírním vystoupením rovněž zavzpomínala

na jejich vzájemný vztah. V závěrečné části prezentovali představitelé Náchoda místostarosta Jan Čtvrtečka a Nina Adlof právě vydanou knihu *Toulky náchodskou minulostí s Lydií Bašteckou*. Úplný závěr pak patřil náchodskému pěveckému sboru Hron, v němž Lydie Baštecká také krátce zpívala. Večer byl důstojnou vzpomínkou na aktivní, činorodou ředitelku náchodského archivu, na její široký kulturní a historický záběr.

Aleš Fetters

Večer na počest Lydie Baštecké moderovali Lucie Peterková a Štěpán Macura

Valná hromada Společnosti Josefa Škvoreckého

Pravidelná výroční schůze Společnosti se uskutečnila 11. dubna 2022 v prostorách využívaných nakladatelstvím Books and Cards v Praze v ulici Na Pankráci. Do výboru SJŠ byli zvoleni Václav Krištof (předseda), Michal Přibáň (místopředseda) a Petr Šrůta, členkami kontrolní komise se staly Lenka Vegnerová, Alžběta Krištofová a Markéta Staňková. Účastníci zhodnotili činnost Společnosti v uplynulém roce, která spočívala především v organizačním podílu na přípravě výstav o Josefu Škvoreckém a o Literatuře proti režimu (obě byly zaznamenány v minulém čísle *Dannyho*), účasti na konferenci 50 let Indexu a Sixty-Eight Publishers a na přípravě dvou svazků Spisů Josefa Škvoreckého. Dále přítomní členové vyslechli zprávu o hospodaření SJŠ v minulém roce a zprávu o činnosti kontrolní komise. Hlasováním poté rozhodli o zvýšení členského příspěvku na 200 Kč ročně. *(red.)*

Redaktor Leden a slečna Stříbrná v Činoherní kavárně

Jarní pořad cyklu *Swing revue*, který se pravidelně koná v Činoherní kavárně Činoherního klubu v Praze Ve Smečkách, byl dne 5. dubna 2022 věnován Josefu Škvoreckému. Pod názvem *Miloval jazz a detektivky* program připravil Hynek Žirovnický. O hudební náplň se postaral kvartet sestavený ze členů orchestru Swing kabinet, hlavními hosty byli Marie Drahokoupilová a Jan Kačer, několika vstupy do programu zasáhl také předseda SJŠ Václav Krištof. Krátké literární bloky byly sestaveny z úryvků Škvoreckého děl: povídky „Eine kleine Jazzmusik“, básnické skladby *Nezoufejte!* a vzhledem ke jménům hostů pochopitelně také z románu *Lvíče*. Marie Drahokoupilová a Jan Kačer vytvořili hlavní role ve filmu Václava Gajera *Flirt se slečnou Stříbrnou*, který se natáčel na podzim 1968 a ještě stihl být krátce uveden do kin; v době jeho premiéry však manželé Škvorečtí již pobývali v Torontu. Po skončení programu oba hosté zavzpomínali jednak na natáčení filmu (významně byl připomenut Pavel Landovský, který v něm vytvořil roli Vaška Žamberka), jednak na Škvoreckého působení v kultuře šedesátých let (Jan Kačer přečetl úryvek z jeho proslovu u příležitosti položení základního kamene Divadla Járy Cimrmana) a také na J. R. Picka a jeho divadlo Paravan, které původně sídlilo v prostorách Činoherního klubu a v němž vystupovala Zdena Salivarová. Program se konal ve velmi neformální atmosféře, kterou kromě účinkujících pomohlo vytvořit vstřícné a přátelské publikum.

(plg)

Marie Drahokoupilová a Jan Kačer v Činoherní kavárně. Foto Evžen Siegl

Publikace k výročí Sixty-Eight Publishers a Indexu

Jubileum dvou nejvýznamnějších beletristických nakladatelství českého exilu připomněla v říjnu 2021 konference, kterou uspořádala Vysoká škola literární komunikace v Praze a o níž jsme referovali v minulém čísle *Dannyho*. Některé z pronesených příspěvků, často významně rozšířené, se staly základem kolektivní publikace *50 let Indexu a Sixty-Eight Publishers*, kterou škola vydala na konci listopadu 2022. Soubor příspěvků, zarámovaných dvěma kapitolami vedoucího autorského kolektivu Michala Přibáně, je rozdělen do dvou celků: do jednoho byly soustředěny příspěvky zkoumající souvislosti a okolnosti nakladatelské činnosti, autoři kapitol druhého celku se zabývají jednotlivými autory, kteří v obou podnicích publikovali. Z účastníků konference do knihy přispěli Eduard Burget, Joanna Czaplińska, Petra Loučová, Vladimír Novotný, Michal Přibáň, Alena Přibáňová, Gabriela Romanová, Ondřej Sládek, Mária Stanková a Petr Šámal. Jejich kapitoly byly doplněny studiemi Veroniky a Václava Krištofových, Zuzany Říhové a starší statí Michala Schonberga, věnovanou nenapsaným vzpomínkám Jiřího Voskovce. Jako jeden z autorů Sixty-Eight Publishers knihu doslovem opatřil Jiří Dědeček.

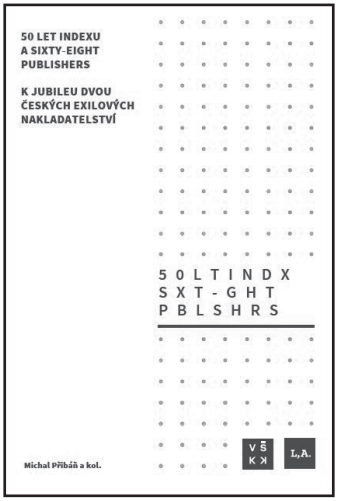

(red.)

Životní jubileum historika Viléma Prečana

Devadesáté narozeniny oslaví 9. ledna 2023 Vilém Prečan, významný historik novodobých dějin a zakladatel Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury, které vyvíjelo činnost ve druhé polovině osmdesátých let v západoněmeckém Scheinfeldu. V padesátých a šedesátých letech prošel Prečan podobným vývojem jako mnozí jiní intelektuálové, vystudoval Vysokou školu politických a hospodářských věd a zabýval se např. česko-slovenskými vztahy. Bezprostředně po okupaci v srpnu 1968 spoluinicioval vznik tzv. Černé knihy, jež pod názvem *Sedm pražských dnů* precizně zdokumentovala situaci v zemi v prvním týdnu přítomnosti sovětských vojsk. Po Husákovu nástupu působil v řadě tehdy obvyklých profesí (např. jako topič, skladník, vrátný, šat-

nář) a roku 1976 se vystěhoval do Spolkové republiky Německo. Zde musel pochopitelně především živit rodinu, bezmála všechen svůj volný čas však věnoval komunikaci s domácím disentem (především s historiky a humanitními vědci t. č. v dělnických profesích). Tuto svou činnost si připravil a její průběh a podmínky domluvil s Jiřinou Šiklovou a dalšími osobnostmi již před odchodem z republiky, takže probíhala relativně spolehlivě, byť samozřejmě nikoli bez komplikací. Prečan byl také zprostředkovatelem řady samizdatových knih do exilových nakladatelství a v oblasti nakladatelského života posrpnového exilu má mnohem větší zásluhy, než obvykle sám připouští; je škoda, že prozatím unikají pozornosti nejen literárních historiků. V odborné práci Vilém Prečan neustává ani v pokročilém věku, přestože mu ji komplikuje vážná vada zraku. K jeho životnímu jubileu mu přejeme všechno nejlepší nejen za redakci *Dannyho*, ale také jménem všech, kteří těží z jeho historické a archivářské práce a často o tom ani nevědí. *(mlp)*

Škvoreckého román pro vietnamské čtenáře

Vietnamština je dalším jazykem, do něhož byl přeložen slavný román Josefa Škvoreckého *Zbabělci*. Postarala se o to Nguyen Thi Binh Slavická, které v říjnu 2022 ministr Jan Lipavský udělil Cenu ministerstva zahraničí za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí. Překladatelka, která v poslední letech pedagogicky působí na pražské filozofické fakultě, se již zasloužila mj. o vietnamská vydání Čapkovy *Bílé nemoci*, Nerudových *Povídek malostranských* a dokonce u Haškova *Švejka*, který – stejně jako *Zbabělci* – vyšel v Hanoji v prestižním Ženském nakladatelství. Na vietnamský trh byl Škvoreckého román uveden v polovině prosince letošního roku.

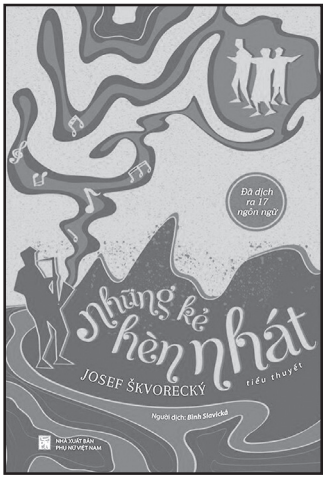

(red)

❑ Díla Josefa Škvoreckého se dotkl šestidílný rozhlasový seriál *Nevytištěné – nevydané – zakázané*, věnovaný knihám, které komunistický režim nechal vytisknout, ale potom je místo do knihkupectví poslal do stoupy. Seriál byl vysílán měsíčně od října 2021 do března 2022. Jeho autor David Hertl se v diskusi s pracovníky Ústavu pro českou literaturu AV ČR podrobněji zabýval sborníkem *Jazz 58* (1959) a také *Tankovým praporem*, který měl roku 1969 vyjít v Čs. spisovateli. Na Nový rok 2022 vysílala stanice Český rozhlas Plus pořad téhož autora *Jak cenzura škrtala ve Škvoreckého knihách*.

❑ „Stydím se, ale román Zdeny Salivarové *Honzlová* jsem přečetla až teď, v novém vydání z nakladatelství Argo," přiznala Radka Potměšilová, tisková mluvčí Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, v *Týdeníku Fórum* č. 17/2021. „Vůbec nechápu, že jsem to nečetla už na začátku 90. let, kdy jsem hltala knihy, které tady do té doby nemohly vycházet. Je to jeden z nejlepších českých románů druhé poloviny 20. století."

❑ Již podruhé vyšli v roce 2021 *Zbabělci* v prestižní edici Česká knižnice, kterou vydává nakladatelství Host ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR. Oproti prvnímu vydání z roku 1998 (s dotiskem v roce 2001) učinil editor Michael Špirit v textu románu několik korektur a také revidoval a aktualizoval doprovodný komentář. Celkově jde o dvanácté vydání románu (není však započítáno rozsáhle komentované vydání původního rukopisu v edici Spisů Josefa Škvoreckého z roku 2009).

❑ V anketě *Lidových novin* Kniha roku 2021, jejíž výsledky byly publikovány 11. prosince 2021, upozornil výtvarný kritik Radek Wohlmuth na nové vydání *Zbabělců* v nakladatelství Host. „Je nejen moje oblíbená, ale zároveň se váže k době, kdy se sice jinak, ale vlastně podobně jako dnes, lámal chleba a velké dějiny citelně naleptávaly ty malé osobní." Nové vydání *Honzlové* připomněla literární kritička Dobrava Moldanová: „I po dlouhém odstupu od prvního setkání s tímto románem jsem zažila silný čtenářský dojem. Odstup mu neubral na síle."

❑ Výběr z korespondence Josefa Škvoreckého a Lubomíra Dorůžky z let 1990–1992, kterou v rámci semináře úvodu do textologie a ediční praxe uspořádali studenti Vysoké školy kreativní komunikace, pro rozhlas zpracoval Milan Dus. Pod názvem *Errol píše Lesterovi: Česko je divné*

pařeniště pořad v režii Pavla Krejčího připravilo královéhradecké studio Českého rozhlasu a poprvé ho vysílala stanice Vltava v sobotu 23. dubna 2022. Scenárista koláž představil v *Týdeníku Rozhlas* č. 16/2022.

❑ Brněnský herec Michal Bumbálek, který v dávné inscenaci *Příběhu inženýra lidských duší* v brněnské Huse na provázku vytvořil roli Mistra Vachouška, nyní v režii Tomáše Soldána načetl román Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany *Vražda se zárukou*. Jako četbu na pokračování dílo uvedl Český rozhlas, audioknihu vydal na CD Radioservis v roce 2022. Ilja Kučera ve své recenzi (*Právo* 31. 5. 2022) vydání desky přivítal, za poněkud rušivý moment však považuje výběr hudby: „Jména Erik Truffaz, Avishai Cohen a další jsou nesporně zárukou vysoké kvality, ovšem s dějem, danou dobou a její atmosférou příliš nekorespondují," konstatuje recenzent. „Vražda se zárukou je i tak audiokniha, která stojí za poslech. Je velmi potěšitelné, že ze společné detektivní trilogie Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany by neměla být zvukovým titulem posledním." Další recenzi připojil Tomáš Macháček v *Týdeníku Rozhlas* č. 23/2022.

❑ Téměř vzápětí vydal Radioservis také audioknihu *Vražda pro štěstí*. Druhý příběh kanceláře Ostrozrak načetl Martin Preiss a Český rozhlas jej odvysílal již v roce 2020.

❑ Rozhovor Borise Hokra s editorem Michaelem Špiritem nad Škvoreckého románem *Zbabělci* přinesl *Deník N* 30. března 2022. Osobnost Josefa Škvoreckého Špirit připomněl také článkem „Deset let JŠ" v *Týneckých listech* č. 2/2022.

❑ Danu Janovskou, rektorku Vysoké školy kreativní komunikace, jejíž součástí je nyní Literární akademie, představil Robert Čásenský v časopisu *Reportér* č. 91, který vyšel v březnu 2022.

❑ Za „inženýra lidských srdcí" prohlašuje Josefa Škvoreckého ve stejnojmenné kapitole své knihy *Pražský slabikář* polský publicista Alexander Kaczorowski. V překladu Martina Veselky knihu vydalo nakladatelství Host.

❑ Kompoziční výstavbou Škvoreckého povídky *Bassaxofon* (a řady dalších próz šedesátých let) se ve své knize *Dekáda naděje* zabývá olomoucký literární vědec František Všetička. Vydalo ji pražské nakladatelství Cherm.

❑ Knize Juana Zamory *Ona byla centrem světa*, kterou jsme recenzovali v minulém čísle *Dannyho*, se v časopisu *Český jazyk a literatura* č. 2/2021–22 věnuje Andrea Králíková.

❑ Osobnosti Lubomíra Dorůžky a Josefa Škvoreckého představil Pavel Kosatík v rámci svého seriálu *Česká inteligence 20. století*. Škvoreckého portrét „Dalo se podle něj řídit, abyste se nezapletli s komunisty“ vyšel v *Deníku N* 30. září 2022, portrét Dorůžkův, nazvaný „Zasvětil život, jazzu, překladům a snaze nezadat si s komunisty“, byl publikován tamtéž 4. listopadu.

❑ S pořadem *Píseň zapomenutých let: pocta Josefu Škvoreckému* vystoupila skupina Okolostolalala v pražském Divadle Inspirace 24. a 31. května 2022. Americké i české swingové písně zazpívala Dája Šimíčková v doprovodu kytaristy Jiřího Kováře, saxofonisty Davida Fárka a kontrabasisty Jaroslava Šimíčka. Ze Škvoreckého knih četli Markéta Potužáková a Přemysl Rut.

❑ Beáta Kaňoková, představitelka titulní role v inscenaci *Honzlové* divadla Rokoko, odpovídala v *Mladé frontě Dnes* 30. srpna 2022 Monice Zavřelové mj. na otázku, jestli představení viděla autorka románu Zdena Salivarová. „Byla pozvána na premiéru, ale asi už není ve věku, kdy by mohla absolvovat tak dlouhou cestu přes oceán. Poslala nám ale dopis, moc krásný. Přála bych si, aby to viděla, a trošku si myslím, že by se jí to mohlo líbit. Ráda bych jí řekla, jak krásný text napsala.“

❑ Devítidílný seriál České televize *Česká detektivka*, vysílaný na ČT Art v podzimních měsících roku 2022, se pochopitelně nemohl obejít bez Josefa Škvoreckého. Scenáristé a moderátoři Michal Jareš a Pavel Mandys, které doplnil Ondřej Vetchý, jej mj. i prostřednictvím archivních záběrů připomněli ve čtvrtém dílu nazvaném „Diverzanti a detektivní kancelář Ostrozrak“ a především v šestém dílu „Nápady Josefa Škvoreckého a poručík Borůvka“.

❑ V seriálu *Lidových novin* k 30. výročí rozdělení Československa byly z tehdejších Lidovek přetištěny články Josefa Škvoreckého „Čeho se bojí a co radí Josef Škvorecký Slovákům“ (19. listopadu 2022, Čechům tamtéž

radil Ladislav Mňačko) a „Češi se nemusejí bát“ (rozhovor vedla Jana Šmídová, poprvé vyšel 4. ledna 1993 a nyní znovu 26. listopadu).

❑ Nakladatelství Leda pokračuje ve vydávání knih Josefa Škvoreckého: v listopadu 2022 zde vyšel román *Vražda pro štěstí*. Kniha Zlín vydala v překladu Jarmily Emmerové a Josefa Škvoreckého román Raye Bradburyho *451 stupňů Fahrenheita*; v češtině jde o sedmé vydání. S vročením 2021 vyšel ve Varšavě již potřetí *Příběh inženýra lidských duší* v překladu Andrzeje Jagodzińského.

❑ Na 27. ledna 2023 je naplánována premiéra nové inscenace inspirované „dannyovskou“ románovou ságou Josefa Škvoreckého. Dramatizaci Jana Vedrala v režii Radovana Lipuse nastudoval soubor Divadla Na Vinohradech a inscenace by měla uzavřít volný cyklus, který sledoval příběhy našich národních dějin, jak je zachytili významní čeští prozaikové (nejnovější inscenaci předcházely mj. Neffovy *Sňatky z rozumu* a Scheinpflugové *Český román*). V představení nazvaném *Danny Smiřický* s podtitulem *Scénický entrtejnment z díla Josefa Škvoreckého* uvidíme mj. Svatopluka Skopala, Jana Šťastného, Pavla Římského, Andreu Elsnerovou, Carmen Mayerovou a Petra Kostku.

Jan Vedral hovoří na první čtené zkoušce Dannyho Smiřického v Divadle Na Vinohradech v listopadu 2022. Foto Viktor Kronbauer

Poctiví Zbabělci na jevišti Klicperova divadla

Z divadelních adaptací literárních děl se stal v posledních letech oblíbený jevištní žánr a současný divák má řadu příležitostí si uvědomit, že převést literární dílo do vizuální podoby není jednoduchá disciplína (vzpomeňme na potíže, které provázely nedávné uvedení *Honzlové* Zdeny Salivarové v divadle Rokoko). Adaptovat dílo tak notoricky známé jako jsou Škvoreckého **Zbabělci** je patrně ještě složitější. Každý jejich čtenář má naprosto přesnou představu o tom, jak má vypadat Danny a jak Irena, a každý má také své oblíbené místo, scénu či dialog, bez nichž by pro něj *Zbabělci* přišli o svého ducha (a nevystačí si jen s tím, že „revoluce se vodkládá na neurčito"). Navíc je román zalidněn plejádou epizodních postav, z nichž některé jsou důležitými aktéry situací vypovídajících o vyostřené atmosféře posledních válečných dní, zatímco jiné sice do vývoje příběhu zasahují jen okrajově, společně však vytvářejí nepostradatelný a výmluvný kolorit malého města, v němž Danny a jeho kamarádi vyrostli a vůči němuž se vymezují. Jakkoli si bez nich románový Kostelec nelze představit, pro jevištní účely je nezbytné provést jejich radikální redukci. Ovšem stanovit, bez koho se lze obejít, není jednoduchá volba, při níž je třeba proplout mezi Skyllou ztráty přehlednosti a Charybdou ztráty souvislostí.

Přesto *Zbabělci* divadelní tvůrce lákají a v relativně krátké době vstoupili na jeviště už podruhé: v roce 2015 je v dramatizaci Vladimíra Fanty a režii Filipa Nuckollse uvedlo ostravské Divadlo Petra Bezruče a o šest let později v nové původní adaptaci ožili také v Klicperově divadle v Hradci Králové. Inscenace se měla stát vyvrcholením sezóny 2020/2021, tematicky nazvané *Hrdinové, nebo zbabělci*, plány však změnil covid, a premiéra se tak odehrála až v sezóně následující, 11. prosince 2021. I motto této sezóny – *Za jakou cenu lze koupit svobodu* – se však ke Škvoreckého dílu hodí.

Režisér Pavel Khek v látce viděl atraktivní příležitost pro kvalitní a poměrně početný stálý soubor Klicperova divadla, jehož umělecké vedení převzal v roce 2019, a dramatizace, na níž spolupracoval s dramaturgyní Lenkou Smrčkovou, vznikala tomuto souboru na tělo. A je třeba říci, že díky hereckému i muzikantskému potenciálu členů souboru – v čele Williamem Valeriánem, studovaným hercem i saxofonistou, v roli Dannyho – se inscenace se Škvoreckého světem potkala. Na jednoduché a funkční scéně (Michal Syrový), připomínající nádraží

Z hradecké inscenace Zbabělců Foto z webu Klicperova divadla

s přistaveným vagónem, z něhož se obratem stává náměstí či jazzové podium v Port Arturu, se během tříhodinového představení, v němž herecký soubor posílili i pracovníci techniky a hlavně sedm profesionálních hudebníků (čímž vzniká plný zvuk jedenáctičlenného dixielandu, jedna z nepominutelných devíz inscenace), daří na jeviště přenést specifickou atmosféru předlohy, v níž se pocit ohrožení během posledních bojů mísí s netrpělivým očekáváním nových životních možností, jež válka sotva dospělým hrdinům dlouho odpírala a jež se teď konečně zdají nadosah.

A především na diváky věkově blízké románovým hrdinům hradecká inscenace také cílí. Autorům dramatizace se podařilo citlivě zachovat svižnost dialogů předlohy, takže představení se nese na lehkovážném, kousavém kamarádském humoru, jímž se Danny a jeho přátelé chránili proti stísněné protektorátní atmosféře a kterým přirozeně reagují i na události posledních válečných dní a na důstojný patos revolučního vlastenectví; situace jako vystřižená z grotesky s Laurelem a Hardym se ovšem ve vteřině dokáže zlomit v neorealistické drama, když se veselé spontánní účtování s německými nápisy obrátí v silácké účtování „vlastenců“ s německou sousedkou (Lenka Loubalová). Silný moment a pozoruhodně aktuální oblouk k dnešní společenské realitě pak představuje scéna, v níž Lexa (Jakub Tvrdík) přátelům líčí své setkání s německou dívkou Trudi (Natálie Holíková) s hlavou zcela vymytou nacistickou antisemitskou propagandou, již má podloženou zaručeně vědeckými argumenty – druhá světová válka se tu z historie nepříjemně jasně promítá do naší současné zkušenosti, protože zatímco

terče propagandy se v dějinách mohou měnit, účel a metody však zůstávají stejné.

Inscenace není dobově nostalgická – kostýmy Agnieszky Páté-Oldak jsou spíše nadčasové, a jazz sice zůstává symbolem svobodomyslnosti a revolty vůči všem totalitám, pro potřeby představení však jazzové standardy přijímají rockově dravější zvuk. A ani dramatizace není ke Škvoreckého textu zbytečně pietní: v zájmu konzistence divadelního tvaru (a možná i s ohledem na možnosti souboru) se její autoři nebáli sáhnout k řešením, která zůstávají v intencích románu, sahají však za jeho hranice. Hospodského Wintra tak nahradila slečna Wintrová, která později přejímá tragický osud paní doktorové Vašákové, když zahyne při posledním přeletu nepřátelských letadel nad domněle již svobodným Kostelcem (nově vzniklá postava navíc nabídla skvělou hereckou i pěveckou příležitost Martině Novákové). Záletného kosteleckého občana, jehož hlídka dr. Bohadla zadrží pro porušení zákazu vycházení, dramatizátoři ztotožnili s holičem Lenečkem, v jehož roli uplatnil komediální talent Filip Richtermoc. Ze *Sedmiramenného svícnu* si pak do své verze *Zbabělců* vypůjčili postavu židovské dívky Rebeky (Anna Kratochvílová), kterou nechali zpívat s kosteleckým bandem a pak zmizet v transportu. Její monolog působivě shrnuje nahodilost a iracionalitu válečných nařízení, která jednu dívku pošlou do koncentračního tábora, zatímco jiné dívky si mohou nerušeně užívat drobných každodenních radostí, které jim válka (prozatím) nesebrala. Zacílení na mladší publikum s sebou pochopitelně nese i svá rizika. Pro historicky poučenějšího diváka inscenace předestírá poslední válečné dny v obrazech možná až didaktizujících, nikdy však nesklouzne za hranici vkusu a únosnosti. Postava kolaboranta Bartošíka (Jiří Zapletal), který v revolučním dění přejímá otěže a těší se, jak vkročí do nových poměrů, se místy stává až schematickou karikaturou – nicméně scéna, kdy Bartošík vydírá starostu Šabatu, jenž během války vyjednával s Němci, aby zachránil ohrožené kostelecké občany, je svým náznakem srozumitelná a zamrazí při ní všechny diváky, ať už jsou, či nejsou historicky poučeni. Podobně hraniční je i závěr inscenace, kdy jazzový koncert na oslavu konce jedné totality přehluší z amplionu ikonická píseň jiné totality, častuška Zítra se bude tančit všude. Danny, který se vůči tomu důrazně ohradí, je v tuto chvíli ztotožněn se svým tvůrcem Škvoreckým, což je zkratka pro část publika až příliš explicitní, pro jiné lapidárně trefná.

Hradečtí *Zbabělci* jsou poctivé představení, které se opírá o kvalitní dramatizaci, o výborné herecké výkony nejen v hlavních rolích (kromě již zmiňované Martiny Novákové je třeba zmínit třeba Kamilu Sedlárovou v roli starostlivé maminky Smiřické, ocenit nasazení Natálie Holíkové, která vedle pomýlené Trudi ztělesnila i dominantní Bennovu přítelkyni Helenu, ale také sympatický výkon Jana Vápeníka jako Harýka) a o kvalitně a s chutí provedená hudební čísla. Je pochopitelné, že Danny v podání muzikantsky i herecky suverénního Williama Valeriána je

o něco suverénnější než v románu, a možná mu trochu chybí ta vnitřní nejistota, již románový Danny svým sebevědomým vystupováním zakrývá. Stejně tak Irena Michaly Gatialové je vyrovnanější a méně konfrontační, než jak si ji na základě knižní předlohy představujeme. To vše jde koneckonců na vrub shůry zmiňované pravdy, že o postavách díla tak notoricky známého jako *Zbabělci* má každý čtenář svou konkrétní představu, což ovšem nic nemění na faktu, že oba herci se svých rolí zhostili výborně. Ačkoli popremiérové recenze *Zbabělcům* vytýkaly přehnanou délku, zkušenost z reprízy odehrané 28. listopadu 2022 je jiná. Během sezóny se představení zjevně sehrálo, udržuje si tempo, rytmus a drajv, a pro ctitele Škvoreckého románu za cestu do Hradce rozhodně stojí.

Alena Přibáňová

Historické toulky s Lydií Bašteckou

Pouhý rok po jejím nečekaném odchodu se město Náchod rozhodlo uctít svou historičku a archivářku vydáním rozsáhlé publikace **Toulky náchodskou minulostí s Lydií Bašteckou**. Někdejší ředitelka Státního okresního archivu v Náchodě již od roku 1996 uveřejňovala v *Náchodském zpravodaji* různě koncipované seriály pohledů do minulosti města, které se jí stalo domovem sice až v roce 1993, ale velmi rychle se s ním sžila a velmi rychle našla nejen profesionální zalíbení v jeho historii. Do roku 2014 připravila takových ročních seriálů celkem devatenáct. Čtenáři si tak měsíc co měsíc mohli připomínat dějiny svého města a konfrontovat rodinnou, resp. rodovou paměť s obrazem dějin, který se uchoval v náchodském archivu. Jednotlivé „ročníky“ byly věnovány náchodskému školství, sportu, hostincům, hotelům, vinárnám, obchodům, řemeslům, spolkovému životu, ale také historii jednotlivých ulic, náchodských úřadů a samotného místního archivu. Představena byla též řada náchodských osobností, ať již šlo o umělce či představitele významných rodů; v roce 2011 byl seriál věnován náchodským kronikářům a v roce předchozím těm nejvýznamnějším návštěvníkům města počínaje samotným Janem Lucemburským.

Město Náchod vydalo nyní tyto seriály knižně v jednom rozsáhlém (téměř 300 stran) svazku formátu A4. Snad v zájmu úspor, ale spíše v zájmu rychlosti vydání bylo využito původní sazby přímo z *Náchodského zpravodaje* včetně fotografií, popřípadě reprodukcí dokumentů. Toto řešení knihu nikterak nepoškozuje, naopak se domnívám, že velmi vhodně připomíná původní účel vzniku jednotlivých kapitol, zvláště vzhledem k faktu, že autorka již

nemohla do textu vstoupit a přizpůsobit ho novému edičnímu záměru. V knize se tedy sice tu a tam některé informace opakují (neboť historická fakta jsou vždy součástí různých kontextů a souvislostí), což čtenář devatenácti ročníků *Náchodského zpravodaje* ani nezaznamenal, ale nevadí to vlastně ani nyní: publikace je totiž zjevně určena spíše k „začtení" na různých místech než ke kontinuálnímu čtení od startu do cíle.

Pokud jde o souvislosti seriálu s osobností Josefa Škvoreckého, záběr publikace je široký a hluboký, avšak soustředěný převážně do vzdálenější minulosti, než kterou sleduje Škvoreckého dílo. Mnohé stopy zde ovšem pochopitelně najdeme. Sám autor sice není představen mezi spisovateli (tento seriál Baštecká neprodloužila až do druhé poloviny 20. století), ale najdeme ho spolu s Vratislavem Blažkem v jedné z kapitol o čestných občanech města (s. 178). Z dalších „zbaběleckých" postav je připomenut Pavel Bayerle, tedy trumpetista Benno, jehož tatínek, matematik a chemik Václav Bayerle, se roku 1923 přiženil do rodiny obchodníka Lea Strasse (s. 258). Nechybí stručná informace o rodu Grymových („Berta Moutelík", s. 289) a zmínku autorka věnuje také místu posledního odpočinku P. Josefa Plocka, kterého známe jako Pátera Melouna (s. 281). Dozvíme se též několik pozoruhodných informací o lokalitách, v nichž se odehrávají Dannyho příběhy, tedy např. o Dobrošově či Bělovsi, o hotelu Beránek i o hostinci Port Artur, o Jiráskově chatě i Chatě Na vyhlídce, o gymnáziu, ale také o židovské škole, spjaté se jménem pana učitele Neue (v *Sedmiramenném svícnu* „pan učitel Katz"). A v neposlední řadě musíme zmínit medailon, který si nepochybně zasloužil literární historik a pedagog Aleš Fetters, jenž v letech 2004–2010 vedl náchodskou městskou kroniku (s. 248).

Svazek *Toulky náchodskou minulostí* není první knižní publikací, pod níž je Lydia Baštecká podepsána. Předcházela jí publikace *Náchod* (2004), dvě knihy z edice Zmizelé Čechy (*Náchod*, 2009 a *Broumov*, 2013, na níž autorsky spolupracovala Lydiina dcera Barbora Trenčanská). Baštecká spolupracovala též na rozsáhlém kompendiu *Velká encyklopedie osobností Náchoda* (spolu s Václavem Sádlem, 2015) a na řadě dalších knih a sborníků. Nejnovější publikaci považuji za důstojné završení jejího díla: shrnuje sice texty psané pro konkrétní příležitost a takříkajíc „na objednávku", o to výmluvněji však dokládá autorčinu badatelskou poctivost a zodpovědnost. A také fakt, že svou práci vnímala i jako službu neodborným, ale zvídavým čtenářům, což dnes ani v humanitních vědách nebývá právě samozřejmé.

Pavel Herzog

Obsah

Vážení čtenáři 1

TÉMA ČÍSLA
Michal Přibáň: Kamarád Přema 2
Vzpomínky na švagra a strýce Přemka 16
Z osobní a rodinné korespondence 23

ARCHIV
Adam Havlík: Dvě protisocialistické
a hrubě antisovětské knihy Josefa Škvoreckého 33

ROZHOVOR
Irena Jirků: S Helenou Axlerovou o dvou nových vydáních Honzlové 39

UDÁLOSTI
A napiš, když budeš mít náladu 42
Přednáškový cyklus o Josefu Škvoreckém v Matici české 43
Díky za vše, Lydie! 43
Valná hromada Společnosti Josefa Škvoreckého 44
Redaktor Leden a slečna Stříbrná v Činoherní kavárně 45
Publikace k výročí Sixty-Eight Publishers a Indexu 46
Životní jubileum historika Viléma Prečana 46
Škvoreckého román pro vietnamské čtenáře 47

KRONIKA

RECENZE
Alena Přibáňová: Poctiví Zbabělci na jevišti Klicperova divadla 52
Pavel Herzog: Historické toulky s Lydií Bašteckou 55